

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE YOKSULLUK OLGUSU, YOKSULLUKLA
MÜCADELE POLİTİKALARI VE GELİR DAĞILIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Merve KÖMÜRCÜ

Balıkesir, 2014

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE YOKSULLUK OLGUSU, YOKSULLUKLA
MÜCADELE POLİTİKALARI VE GELİR DAĞILIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Merve KÖMÜRCÜ
201112505004

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Hicran ALTINTAŞ SEREL

Balıkesir, 2014

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün İktisat Anabilim Dalı'nda 201112505004 numaralı Merve KÖMÜRCÜ'nün hazırladığı "Türkiye'de Yoksulluk Olgusu, Yoksullukla Mücadele Politikaları" konulu DOKTORA/YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 26.03.2014 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Başkan.....İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı
Prof. Dr. Sırcan KARAHAN

Üye.....İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı (Danışman)
Yrd. Doç. Dr. Hicran ALTIYIĞIT JEREL

Üye.....İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı
Yrd. Doç. Dr. Metehan YILGÖR

Üye.....İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı
Doç. Dr. Durak DARICI

Üye.....İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı
Yrd. Doç. Dr. Örlüm AYVAL KIZILGÖL

Üye.....İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

25.10.2014
Enstitü Müdürü
(Unvanı, Adı, Soyadı)

Doç. Dr. Zübeyde Güneş YAĞCI
Müdür

ÖNSÖZ

Bu çalışma ile insanlığın yaşadığı en büyük sorunlardan biri olan yoksulluk sorununun ve yoksullukla mücadele uygulamalarının incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada yoksulluk kavramının tanımları ve türleri, ölçülmesi, nedenleri ve bu kavrama yönelik yaklaşımlar yer almaktadır. Türkiye’de yoksulluk kavramının ulaştığı ekonomik ve sosyal boyutlar incelenerek, gelir dağılımı ile ilişkisi ele alınmış, yoksullukla mücadele politika uygulamaları ve bu kapsamdaki kurum ve kuruluşların çalışmaları incelenmiştir.

Bu tezin her aşamasında beni destekleyen, bana yol gösteren, uygun materyallere ulaşmamı sağlayan, kendimi sürekli geliştirmem ve hep daha iyisini yapmam için beni motive eden değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Hicran ALTINTAŞ SEREL’e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Çalışmalarına verdiği destekten dolayı sevgili aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Merve KÖMÜRCÜ

ÖZET

TÜRKİYE'DE YOKSULLUK OLGUSU, YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI

Merve KÖMÜRCÜ

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hicran ALTINTAŞ SEREL

Nisan 2014, 94 Sayfa

Yoksulluk çok yönlü ve karmaşık yapısı sebebiyle tanımlanması güç olan bir kavramdır. Yoksulluğun her ülkenin yaşam standardına göre değişkenlik göstermesi ise bu kavramın anlamını genişleterek; mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk, öznel yoksulluk, kırsal ve kentsel yoksulluk ve insani yoksulluk gibi çeşitli yoksulluk tanımlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Türkiye'de ve Dünya'da ciddi boyutlara ulaşan yoksulluk kavramı son yıllarda üzerinde önemle durulan bir sorundur. Yoksullukla mücadele kapsamında ulusal ve uluslararası birçok kuruluş çeşitli politikalar geliştirerek bu sorunun üzerine gitmektedir.

Çalışmam üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yoksulluk kavramı ve yoksulluğa neden olan faktörler ile yoksulluğu önlemeye yönelik stratejiler açıklanacak, ikinci bölümünde yoksulluk kavramına tarihsel perspektiften bakılacak, son bölümünde ise Türkiye'de yoksullukla mücadele politikası uygulamaları değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Mutlak Yoksulluk, Görelî Yoksulluk, Öznel Yoksulluk, Kırsal ve Kentsel Yoksulluk, İnsani Yoksulluk, Mücadele Politikası.

ABSTRACT

POVERTY IN TURKEY, PRACTICAL POLITICS OF ALLEVIATING POVERTY

Merve KÖMÜRCÜ

Master Thesis, Department of Economy

Advisor: Asit. Prof. Dr. Hicran ALTINTAŞ SEREL

April 2014, 94 Pages

Poverty is a difficult conception to describe because it is sophisticated and complicated. Poverty is changed for every country and approach this make poverty's conception broad like absolute poverty, relative poverty, subjective poverty, rural and urban poor and inhumanity.

Severe in Turkey and the world on the importance of the concept of poverty is a problem in recent years. A variety of national and international policies in the fight against poverty in developing many organizations go on this issue.

My study consists of three parts. In the first part the conception of poverty, the factors affecting poverty and poverty reduction strategies will be analyzed. In the second part the conception of poverty will be analyzed historically and in the last part anti-poverty policies will be evaluated.

Keywords: Poverty, Absolute Poverty, Relative Poverty, Subjective Poverty, Rural and Urban Poor, Inhumanity, Struggle Policy.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK KAVRAMI, ÖLÇÜMÜ VE GELİR DAĞILIMI İLE İLİŞKİSİ, YOKSULLUKLA İLGİLİ YAKLAŞIM VE STRATEJİLER

1.1 Yoksulluk Kavramı ve Yoksulluk Türleri.....	5
1.1.1. Yoksulluk Kavramı	5
1.1.2. Mutlak Yoksulluk	7
1.1.3. Göreli Yoksulluk	9
1.1.4. Öznel Yoksulluk	9
1.1.5. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk	10
1.1.6. İnsani Yoksulluk	10
1.1.7. Uluslararası Kuruluşların Yoksulluk Kavramı Tanımları	11
1.1.7.1. UNDP ve İnsani Yoksulluk Kavramı	11
1.1.7.2. Dünya Bankası ve Yoksulluk Kavramı	13
1.1.7.3. Avrupa Birliği ve Yoksulluk Kavramı	14
1.1.7.4. Amartya Sen'in Yoksulluk Kavramı.....	15
1.2. Yoksulluğa Neden Olan Faktörler.....	16
1.2.1. Büyüme, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk	16
1.2.2. Sosyal Dışlanma	17
1.2.3. Demografik Unsurlar	17
1.2.3.1. Nüfus Baskısı	17
1.2.3.2. Hane Halkı Özellikleri	18
1.2.3.3. Eğitim Durumu.....	18
1.2.3.4. Göç.....	18

1.2.4. Dışsal Etmenler	19
1.2.4.1. Şoklar	19
1.2.4.2. Ayrımcılık.....	19
1.2.4.3. Yerleşim Yeri	20
1.3. Gelir Dağılımı Eşitsizliği.....	20
1.3.1. Dünya Gelir Dağılımında Temel Kavramlar.....	20
1.3.2. Ülkeler Arasında ve Ülke İçerisinde Gelir Dağılımı Trendleri.....	22
1.4. Yoksulluğun Toplumsal Nedenleri	25
1.4.1. Yetersiz Beşeri Sermaye.....	25
1.4.2. Eğitim Fırsatlarının Eşit Dağıtılmaması	25
1.4.3. Yetersiz Beslenme	26
1.4.4. Yüksek Doğurganlık Oranları (Hızlı Nüfus Artışı)	27
1.4.5. İnsan Hakları İhlalleri	29
1.4.6. Çocuk İşgücü	29
1.4.7. Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadın Haklarının Çiğnenmesi	31
1.5.Yoksulluğu Ölçme Yöntemleri	31
1.5.1. Sen Yoksulluk Endeksi	32
1.5.2. Kafa Sayım Oranı	33
1.5.3. Yoksulluk Açığı Endeksi	33
1.5.4. Yoksul Kişi Oranı Endeksi.....	33
1.5.5. İnsani Gelişme Endeksi	34
1.6.Yoksulluk Sorununa Bazı Yaklaşımlar.....	36
1.6.1. Klasik Görüşün Yoksulluğa Bakışı	37
1.6.2. Neo-Klasik Görüşün Yoksulluğa Bakışı.....	37
1.6.3. Marksist Görüşün Yoksulluğa Bakışı.....	37
1.7. Yoksullukla Baş etme Yöntemleri	38
1.7.1. Dolaylı Mücadele Yaklaşımı	38
1.7.2. Dolaysız Mücadele Yaklaşımı	38

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA'DA YOKSULLUĞUN BOYUTLARI VE TARİHSEL PERSPEKTİFİ

2.1. Dünya'nın Yoksullukla Tanışması	41
2.1.1. Yoksullukla Mücadele Süreci ve Aşamalar.....	44
2.1.2. Lizbon Zirvesi	45
2.1.3. Açık İşbirliği Yöntemi	46

2.1.4. Nis Zirvesi	47
2.1.5. Laeken Zirvesi.....	47
2.1.6. Yenilenen Lizbon Stratejisi.....	49
2.2. Dünya’da Yoksullukla Mücadele Kapsamında Geliştirilen Mücadele Politikaları	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE YOKSULLUK GÖSTERGELERİ

VE YOKSULLUKLA MÜCADELE UYGULAMALARI

3.1. Türkiye’nin Kalkınma Süreci ve Uyguladığı İktisat Politikaları.....	52
4.1. Türkiye’de Yoksulluk Durumu ve Yoksulluk Göstergeleri	55
4.1.1. Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları	55
4.1.2. Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluk Analizi.....	60
4.1.3. Binyıl Kalkınma Hedefleri ve Türkiye.....	61
5.1. Yoksullukla Mücadele Kapsamında Benimsenmesi Gereken Temel Politikalar	66
6.1. Yoksulluk İle Mücadele Kapsamında Çalışma Yürüten Kurum ve Kuruluşlar	67
6.1.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	67
6.1.1.1. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü	67
6.1.1.2. Eğitim Destek Programları	69
6.1.1.3. Aile Destek Yardımları.....	71
6.1.1.4. Engelli İhtiyaç Yardımları.....	72
6.1.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü.....	73
6.1.3. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.....	73
6.1.4. Sağlık Bakanlığı	74
SONUÇ VE ÖNERİLER	75
KAYNAKÇA.....	79

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Dünya Gelir Eşitsizliğinin Evrimi ve Parçaları (1820-1992)	22
Tablo 2. Küresel Eşitsizliğin Evrimi ve Parçaları (1970-1998).....	23
Tablo 3. 73 Ülkede Gelir Eşitsizliğinin Özeti	24
Tablo 4. Dünya'daki Demografik Trendler.....	28
Tablo 5. Çocukların Ekonomik Faaliyetlerinde Bölgelere Göre Küresel Eğilimler (2000-2004 5-14 Yaş Grubu)	30
Tablo 6. UNDP ve DB'ye göre İnsani Gelişme ve Gelir Sınırlandırılması.....	35
Tablo 7. UNDP Gelişme Endeksleri.....	36
Tablo 8. Günde 1 \$' dan Daha Az Gelirle Yaşayan Nüfus Sayısı(Milyon).....	43
Tablo 9. Kişi Başına Düşen Milli Gelir Düzeyleri Bakımından Dünyanın En Yoksul ve En Zengin 10 Ülkesi	43
Tablo 10. Seçilmiş Bazı Ülkeler İçin İGE Sıralaması ve Yaşam Beklentisi	44
Tablo 11. Laeken Göstergeleri.....	45
Tablo 12. Türkiye'nin Kalkınma Süreci ve Uyguladığı İktisat Politikaları..	52
Tablo 13. 1980-2005 Yılları Türkiye Temel Refah Göstergeler	55
Tablo 14. Türkiye'de Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları 2002-2009, Türkiye, Kent, Kır.....	56
Tablo 15. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksul Fert Sayısı, 2007-2009 Türkiye, Kent, Kır.....	58
Tablo 16. Türkiye'de Hane Halkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Sınırı, 2007-2010	59
Tablo 17. TÜİK' in İzlediği Temel Yoksulluk Göstergelerine Göre Fert Yoksulluk Oranları (2002-2011).....	60
Tablo 18. Rakamlarla Türkiye'de Sosyal Yardım	69
Tablo 19. Taşınmalı Eğitim Yardımları.....	70
Tablo 20. Yüksek Öğrenim Bursu Yardımları.....	71
Tablo 21. Aile Destek Yardımları (2007-2009).....	72

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. İş Yapma Kapasite Eğrisi	26
Şekil 2. Binyıl Kalkınma Hedefleri Göstergeleri Resmi Listesi	63

KISALTMALAR LİSTESİ

UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
İGE	İnsani Gelişme Raporu
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
BYK	Bin Yıl Kalkınma
SGP	Satın Alma Gücü Paritesi
SYDGM	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
SYDTF	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu
KYK	Kredi Yurtlar Kurumu
HİA	Hane halkı İşgücü Anketleri
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Bireylerin beslenme, barınma, eğitim, temiz su kullanımı ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamama, toplum standartlarının ve refahının gerisinde kalması ya da yaşamın getirdiği sosyal, ekonomik vb imkânlardan yoksun olma durumu olarak tanımlanan yoksulluk kavramı son yıllarda yaşanan ekonomik krizlerle ulusal ve uluslararası gündemde en önemli meselelerden biri haline gelmiştir.

60'ların başında bu kavramın etkilerinin araştırılmaya başlanmasıyla birlikte, aslında yoksulluk kavramı insanlık tarihi kadar eskidir. Bu bağlamda yoksulluğu yenmek ve refah düzeyini arttırmak amacı her dönemde kamu politikalarının başlıca amacı olmuştur. Tarihsel perspektiften incelendiğinde ülke ekonomilerinin gelişmişlik düzeyleri, yaşam standartları, gelir düzeyleri gibi yoksulluk göstergeleri farklılık gösterse de yoksulluk olgusu her ülkenin ortak sorunu olmaya devam etmektedir.

Günümüzde yoksulluğa yüklenen anlamlar iki çerçeveden oluşmaktadır. İlki yoksulluğun tanımı, türü ve ölçülmesi ikinci ise yoksullukla mücadeledir. Tüm bu yoksulluk tanım ve türleri göz önüne alındığında yoksulluğun ortak paydada bulunduğu bir yoksulluk tanımından bahsetmek mümkün değildir. Ancak ülkelerin ekonomik ve sosyal standartları açısından ele alındığında ve yoksulluk türlerine bakıldığında ilk sıralarda mutlak yoksulluk ve gelir yoksulluğu yer almaktadır.

Mutlak yoksulluk; hane halkları ya da fertlerin yaşamlarını fiziksel olarak idame ettirebilmeleri için ihtiyaç duyulan minimum tüketim seviyesidir. Nitekim dünyadaki birçok ülke incelendiğinde bireylerin çok büyük bir kısmı yeterince beslenememektedir. Bu nedenle bireylerin yeterince gıda alamamaları birçok sağlık problemini de beraberinde getirmektedir. Diğer yoksulluk türü olan gelir yoksulluğu ise gelir düzeyinin belirli bir standardın

altında olmasıdır. Bu yoksulluk türü kronik yoksulluk, kırsal-kentsel yoksulluk ve insani yoksulluk gibi bölümlere ayrılmaktadır.

Yoksulluk kavramının ortaya çıkışı ve yoksulluğun önlenmesine ilişkin ilk adımların 17. yüzyılda atılmaya başladığı görülmektedir. Başta J. Locke olmak üzere birçok düşünürün mülkiyet hakkı kapsamında başlattığı tartışma, liberalizmin etkilerini en iyi yansıtan yoksulluk kavramını ortaya koyma konusunu içermektedir. Liberal kuramcılar bir yandan mülkiyet hakkı diye diretirlerken, bir yandan da yoksulların dışlanmaması gerektiğini, kişisel ve sosyal refahın ne kadar önemli olduğunu vurgulamışlardır. Önemli düşünürlerin yoksulluk ve bölüşüm üzerine kuramları 18. ve 19. yüzyılda giderek artmıştır. Yoksulluk olgusu özellikle 19. yüzyılın ortalarına doğru başta İngiltere olmak üzere birçok ülke tarafından derinlemesine incelenmiş, yoksulluk ölçümleri ve yoksulluk değerlendirmeleri yapılmıştır.

Sanayileşmiş ülkelerde yoksulluk konusuna karşı eğilim 1920'lerde Büyük Buhran'ın ardından patlak veren kitlesel olarak nitelendirilebilecek işsizliğin ortaya çıkışıyla canlanmıştı. ABD başta olmak üzere birçok sanayileşmiş ülke bunalım sonrası oluşan işsizlik, yoksulluk konularına önemle değinerek bu konuda büyük bir rol üstlenmişlerdir.

1980'lerden sonra başlayan sosyal, kültürel ve ekonomik değişimlerle birlikte yoksulluk kavramı önemli tartışmalara konu olmuştur. Yoksulluğun Dünya Bankası tarafından yapılan Dünya Kalkınma Raporunda ana tema olarak işlenmesi yoksulluk çalışmalarına ivme kazandırmış, bu konunun ekonomik bir sorun olmaktan öteye gitmesine sebep olmuştur. Konunun derinine inilerek mücadele kapsamında kamu politikaları geliştirilmeye başlanmıştır.

Son yıllarda büyük bir refah artışı görülmesine rağmen dünyada yoksulluk hala önemini korumaktadır. Dünyada iki milyar beş yüz milyon insan Dünya Bankası tarafından belirlenen günlük 2 ABD doları olan yoksulluk sınırının altında yaşarken, bir milyar iki yüz milyon insan ise günlük 1 ABD doları olan açlık sınırının altında yaşamını sürdürmektedir. Yoksulluğa

bağlı sebeplerden her yıl milyonlarca insan yaşamını yitirmektedir. Rakamlara bakıldığında dünyada yoksulluk türleri arasında ilk sırayı mutlak yoksulluk almaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında yoksulluğun dünyanın her yerinde yaşanan önemli bir sorun olduğu görülmektedir.

Son yıllarda Dünyada refah seviyesi yükselme göstermiştir. Bu yükselmeye uygulanan büyüme modelleri etkili olmuştur. Uygulanan büyüme modellerinde yoksullukla gelir dağılımı eşitsizliği arasındaki pozitif bir ilişkiden söz etmek yerinde olacaktır. Gelir dağılımındaki eşitsizlik ne kadar artarsa yoksulluk da o kadar artış göstermektedir. Bundan dolayı gelir dağılımını belirleyen faktörler ele alınırken yoksulluğu etkileyen faktörler de birlikte düşünülmelidir.

Türkiye, dünyada orta üst gelirli ülkeler ve orta gelirli ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye’de, kişi başına düşen milli gelir 2,900 dolar ve satın alma gücü paritesi yönünden kişi başına gelir 6,126 dolardır. Halen gelişmekte olan bir ülke olarak düşünüldüğünde Türkiye için gelir dağılımı adaletsizliği bulunan, bunun yanında ekonomik büyüme konusunda da başarılı adımlar atmış bir ülke olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

Türkiye Cumhuriyetin kuruluşu sonrasında ekonomik anlamda olumlu gelişmeler yaşamış olsa da bazı sorunlar giderek artış göstermiştir. Yaşanan ekonomik krizler, politik istikrarsızlıklar birleşerek Türkiye’nin en önemli sorunları haline gelmiştir. Bu sorunların beraberinde getirdiği birçok başka ekonomik problemler de mevcuttur ve gelir eşitsizliği de bunlardan biridir.

Türkiye’de gelir dağılımı eşitsizliği söz konusudur ve düzeltilmesi gereken öncelikli bir sorundur. Gelir dağılımında kullanılan kişi başına düşen milli gelir ve Lorenz eğrisi gibi ölçütler eşitsizliği minimize etmede yetersizdir. Sorunun kaynağına inmek ve ilgili birimlere bilgi aktarımında bulunmak izlenmesi gereken öncelikli yoldur.

Türkiye’den ve Dünya’dan bu yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizliği göstergeleri göz önüne alındığında yoksulluğun ne kadar önemli bir sorun

olarak yaşamımızda yer ettiği açıkça görülmektedir. Peki, hayatımız içinde önemli bir sorun olarak yer edinen yoksulluk konusuna başka ne gibi çözümler getirilebilir? Bu sorunun cevabı çalışmada 3 bölüm olarak ele alınmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde yoksulluk kavramı türleri itibariyle incelenecek, yoksulluk ve yoksulluğu etkileyen faktörler ile birlikte bu olgunun gelir dağılımı eşitsizliğiyle ilişkisi nedenleri ile birlikte incelenecek, yoksulluğu önlemeye yönelik yaklaşımlar açıklanacak, ikinci bölümünde yoksulluk kavramına tarihsel perspektiften bakılacak, son bölümünde ise Türkiye’de yoksullukla mücadele politikası uygulamaları değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK KAVRAMI, ÖLÇÜMÜ VE GELİR DAĞILIMI İLE İLİŞKİSİ, YOKSULLUKLA İLGİLİ YAKLAŞIM VE STRATEJİLER

1.1. Yoksulluk Kavramı, Yoksulluk Türleri: Mutlak Yoksulluk, Göreli Yoksulluk, Öznel Yoksulluk, Kırsal-Kentsel Yoksulluk, İnsani Yoksulluk

1.1.1. Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk karmaşık ve çok yönlü bir olgudur. Yoksulluğun herkesin kabul ettiği objektif bir tanımı söz konusu değildir. Zira yoksulluk ve zenginlik subjektiftir. Yoksulluk genel anlamıyla bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli temel gereksinimleri karşılayamama durumu olarak tanımlanmaktadır.

Yoksulluk, insanların sadece gelir, tüketim gibi maddi nesnelere (gıda, barınma, giyim, vb) mahrum olmalarını değil, aynı zamanda sağlık, eğitim, ulaştırma vb hizmetlerden de mahrum olmalarını ifade etmektedir (World Bank, 2000). İnsan toplumsal bir varlıktır ve bu nedenle fiziki varlığını sürdürmesi için gerekli olan beslenme ihtiyacının yanı sıra giyim, barınma, eğitim, sağlık, kültür, ortak yaşama, dinlenme, estetik ve sosyokültürel ihtiyaçları olan bir varlıktır (Aktaran, Kasnakoğlu, 1999:172).

1997 İnsani Gelişme Raporu'nu yayımlayan Birleşmiş Milletlere göre yoksulluk, insanların kabul edilebilir yaşam koşullarında hür, haysiyetli, kendine ve başkalarına saygılı, uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir hayat sürdürebilmeleri için gerekli insani gelişmenin en temel unsuru olan fırsatlar ve seçeneklerden mahrum olmaları şeklinde tanımlanmaktadır. Yoksulluk tanımları çeşitlendirilebilmekle birlikte, iktisadi görüşler bu kavrama farklı açılardan bakmışlardır.

Merkantilistlere Göre Yoksulluk: Devletin asıl zenginliğinin değerli madenlerden oluştuğunu ileri süren ve korumacı bir dış ticaret politikası savunan merkantilistlere göre, sanayi ve ticaret kesimi dinamik ve stratejik özelliğe sahipken tarım sektörü statik bir yapıdadır. Dünya serveti sabittir ve arttırılmaz. Sanayi ve ticareten elde edilen gelirler verim artışına sebep olurken, tarım kesiminden sağlanan gelirler süreklilik arz etmez, bu nedenle de güvenilir değildir, tarımda verim artışı sağlayamayan ülkelerde yoksulluk kaçınılmazdır.

Marksist Düşünceye Göre: İngiltere’de Sanayi devrimi sonrasında kapitaliz, üretim, emek gibi kavramlar yaygınlaşmıştır. Sık sık krizlerin olması sonucu fabrikalarda işçi olarak çalışan kişilerin emeklerinin karşılığını alamamaları Marksist düşüncenin doğmasına yol açmıştır. Marksizme göre üretim, emeğin bir fonksiyonudur. Bireylerin emeklerinin sömürülmesi Marksist düşünceye göre yoksulluğa sebep olmaktadır.

Klasiklere Göre Yoksulluk: Başta A. Smith olmak üzere tüm klasik iktisatçılar, ekonomik büyümenin süreklilik arz etmeyeceğini, belirli bir büyüme sürecinden sonra ekonominin durgunluğa gireceğini kabul etmektedir. A. Smith diğer klasiklerden farklı olarak durgunluğun olumsuz bir süreç olmadığını kabul eden bir klasik iktisatçı olarak bilinmektedir. Smith’e göre ekonomik büyüme sürecinde, ekonomi geliştikçe kâr haddi ve ücret haddi arasındaki ilişki söz konusudur. Ona göre bu süreçte durgunluk ve yoksulluk olası bir durumdur

Modern iktisatçılardan Keynes’e Göre; Keynes’e göre yoksulluğun nedeni etkin talep yetersizliğidir. Bir ekonomide üretilen mal ve hizmetlerin tamamı satılamıyorsa o piyasadaki toplam talebin, mevcut üretim faktörlerinin tamamının istihdamı söz konusu değildir. Üretim faktörlerinin kullanılamaması durumunda ise işsizlik ve yoksulluk oluşacaktır.

1.1.2. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk kavramı zaman içerisinde farklı yorumlanmıştır. Bugün genel kabul gören mutlak yoksulluk tanımı bireyin temel insani ihtiyaçları olan; beslenme, barınma, temiz içme suyu, temizlik, barınma ve bilgiye ulaşımın eksikliği durumu olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma göre Birleşmiş Milletler mutlak yoksulluk kavramındaki temel insani ihtiyaçların göstergelerini şu şekilde açıklamıştır:

- **Beslenme:** Vücut Kitle Endeksi 16'nın üzerinde olmalıdır.
- **Temiz içme suyu:** İçme suyu sadece nehirlerden ve göletlerden gelmemeli ve yakında olmalıdır.(15 dakikalık yürüme mesafesi)
- **Temizlik:** Tuvaletler evde veya eve yakın umumi tuvaletlere erişim olmalıdır.
- **Sağlık:** Ciddi hastalıklarda ve hamilelikte tedavi alınabilmelidir.
- **Barınma:** Evler her odasında dört kişiden insan barındırmalı, evlerin zemini toz, çamur veya kil olmamalıdır.
- **Eğitim:** Herkes okula gitmeli veya okumayı öğrenebilmelidir.
- **Bilgiye Erişim:** Herkes evinden gazetelere, radyolara, televizyona, bilgisayara veya telefon şebekesine ulaşabilmelidir.
- **Hizmetlere Erişim:** Herkes topluma sunulan eğitim, sağlık, sosyal, yasal ve finans hizmetlerine ulaşabilmelidir.

Yukarıda sayılan göstergelerin herhangi birisinin eksikliği durumunda birey yoksul kabul edilmektedir.

Dünya Bankası'nın 1990 yılında yaptığı bir çalışmada, yetişkin bir bireyin hayatta kalabilmesi için alması gereken minimum kalori miktarını 2400 k/cal olarak hesaplamış ve bu oranın altında kalan bireyleri "mutlak yoksul" olarak tanımlamıştır.

Dünya Bankası yoksulluğu düşük gelir düzeyine sahip olmak olarak tanımlamaktadır. Mutlak yoksulluk sınırını ise şu şekilde belirlemiştir: Az gelişmiş ülkeler için kişi başına günde 1 dolar, Latin Amerika ülkeleri ve Karayipler için günde 2 dolar, Türkiye ve Doğu Avrupa ülkeleri için günde 4 dolar, gelişmiş ülkeleri için günde 14.4 dolar. Yoksulluğu genel olarak düşük gelir düzeyine sahip olmak olarak ele alan Dünya Bankası, mutlak yoksulluğu ise sosyal gereksinimleri dışarıda bırakarak, elde ettiği geliri sadece fiziki devamlılığı sağlamak olarak tanımlamıştır.

Dünya Bankasının, Eylül 2000 yılında 189 ülkenin katılımıyla gerçekleştirdiği Birleşmiş Milletler Binyıl Zirvesinde mutlak yoksulluğu ve açlığı yok etmek hedeflenmiş, yani günlük 1 doların altında yaşamını idame ettiren insan sayısının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi amaçlanmıştır.

Türkiye'de ise TÜİK, gıda ve gıda dışı harcamalardan oluşturduğu mutlak yoksulluk sınırının yanında uluslararası karşılaştırmalar için ayrıca satın alma gücü paritesine göre günlük kişi başına 1 \$, 2.15 \$ ve 4.30 \$ değerleri yoksulluk sınırları olarak tanımlamıştır.

Ülkemizde zamana göre yoksulluğun eğilimi incelendiğinde; 2002 yılında gıda yoksulluğu % 1.35 iken, bu oran 2009 yılında % 0.48'e, 2002 yılında gıda ve gıda dışı yoksulluk oranı % 26.96 iken, 2009'da bu oranın % 18.08'e düştüğü görülmektedir. Bu süre zarfında yoksulluk ölçümünde dünya genelinde uygulanan bir kıstas olan 4.3 doların altında yaşayan toplum kesimi oranında da ciddi bir iyileşme sağlanmıştır. Zira 2002 yılında bu oran % 30.30 iken, 2011 yılında % 2.79'a indirilmiş, günlük 2.15 doların altında yaşayan toplum kesiminin oranı 2002 yılında %3.04 iken, 2011 yılında bu oran % 0.14 olarak gerçekleştirilmiştir. Bu iyileşmelerde sosyal yardım niteliğindeki transferlerin (gıda ve gıda dışı yardımlar) GSYİH' a oranı 2002

yılında % 0.3 iken bu oran 2012 yılında % 1.18' e çıkarılmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2013:6).

1.1.3. Görelî Yoksulluk

Görelî yoksulluk karşılaştırmalı yoksulluktur. Kişinin içinde yaşadığı toplumla karşılaştırıldığında, sahip olduğu asgari yaşam koşullarının altında bulunması durumudur. Kısaca toplumun refah düzeyinin belirli bir oranın altında kalması durumudur.

Görelî yoksulluk hesaplamasında ya nüfusun düşük gelirli bir oranı yoksul olarak alınmakta, ya da ortalama gelir düzeyinde bir sınır saptanarak bu sınırın altında gelire sahip olanlar yoksul olarak tanımlanmaktadır. Görelî yoksulluğun göz önünde bulundurduğu başka bir ölçüt ise gelir ve refahın dağılımındaki farklılıklardır. Görelî yoksulluk hesaplanırken araştırma evreninin refah seviyesi göz önünde bulundurulmaktadır.

Toplumun genel düzeyine göre belirli bir gelir ve harcama düzeyinin altında kalan birey görelî anlamda yoksul kabul edilmektedir. Refah ölçüsü olarak ise gelir ve tüketim düzeyi göz önünde bulundurulmaktadır.

1.1.4. Öznel Yoksulluk

Yoksulluk düzeyinin belirlenmesinde yukarıda anlatılanlardan oldukça farklı bir yaklaşım, öznel yoksulluk yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda temel düşünce, eğer yoksulluk toplumun kabul edeceği minimum bir yaşam standardı düzeyiyle ilgili ise, yoksulluk çizgisini belirlemenin bir yolu da, büyük ölçekli anketler yaparak belirlenmesi fikridir.

Öznel yoksulluğu belirleyebilmek amacıyla yapılan anketlerde farklı yöntemler kullanılır. Deneklere, yoksul olmamak, iyi bir gelire sahip olmak gibi bazı özel hedeflere ulaşabilmek için yeterli olduğunu düşündükleri gelir miktarı sorulur. Bu yöntem Leyden yaklaşımı olarak bilinir. Bu yoksulluk türü hesaplanırken öncelikle bireylere elde ettikleri gelir ve geçim düzeyleri ile

ilgili olarak çok kötü, kötü, yetersiz, yeterli, iyi ve çok iyi olacağı soruları yöneltilmektedir. Alınan cevaplar kişilerin kendi yaşam düzeyleri hakkındaki beklentilerini ortaya koymaktadır.

1.1.5. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk

Kırsal ve kentsel yoksulluk tanım itibariyle yerleşim yeri anlamında farklılık göstermektedir. Kırsal alanda yaşanan yoksulluk ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılık sektöründe, kentsel alanlarda sanayi ve hizmet sektöründe görülen yoksulluk türleridir. Yapılan çalışmalar kırsal yoksulluğun kentsel yoksulluktan daha fazla olduğunu göstermektedir. Bunun sebebi kırsal yerleşim yerlerinin kentsel yerleşim yerleri kadar önemsenmemiş olmasıdır.

Kırsal alan daha geri plana atılarak, kentsel yerleşim ve kentleşme ön planda tutulmuştur. Bu durum bir yandan kentsel yoksulluğu da beraberinde getirmiştir. Zira kırsal alanların bu derece ihmal edilmesi, buralarda yaşayan insanların geçim sıkıntısına düşüp kentlere göç etmelerine sebep olmakta ve kentliler iş sahalarını, göçle gelen bu insanlarla paylaşmak durumunda kalmalarına yol açmaktadır. Sonuç olarak istihdam sahalarını göçlerle gelenlerin doldurarak kentliler için istihdam ve yerleşimin daralmasına sebep olmaktadır. Böylece hem kentsel, hem de kırsal yoksulluk ortaya çıkmaktadır.

1.1.6. İnsani Yoksulluk

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) yoksulluk ve yoksulluğun ölçülmesi, insani yoksulluk gibi yaklaşımlar konusunda önemli faaliyetlerde bulunmaktadır. UNDP'nin 1997 İnsani Gelişme Raporu ile ilk defa 'İnsani Yoksulluk' kavramını ortaya atmıştır. 1990 yılından bu yana UNDP tarafından her yıl yayımlanan söz konusu raporlarda; insani gelişme kavramını, kişi başı gelir hesaplarının ötesine giderek insan kaynaklarının gelişimini, insanı insan yapan özgürlük, kişilik gibi unsurları ve insanın temel gereksinimlerine ulaşma düzeyini bir arada değerlendirmekte ve böylece kalkınma içindeki insanın rolünü ele almaya çalışmaktadır.

İnsani Gelişme Raporu'nda insani gelişme, kişilerin seçeneklerini artırma süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu seçenekler sonsuz ve değişken olabilmekte, ancak bütün gelişme aşamalarında üç temel seçenek ön plana çıkmaktadır. Bu seçeneklerden ilki; uzun ve sağlıklı bir yaşam, ikincisi bilgi edinme, üçüncüsü ise tatminkâr bir yaşam sürmeyi sağlayacak kaynaklara ulaşmaktır (UNDP, 2001: 9). Bununla birlikte, siyasi özgürlük, garanti edilmiş insan hakları ve öz saygınlık da diğer seçenekler arasındadır. Bu kıstaslar göz önüne alındığında gelir insani gelişmişlik düzeyi için yeterli olan bir faktör değildir. Kişisel gelir yanında, kredi olanaklarına, kamu mallarına ve verimli üretim araçlarına erişim, akraba ve arkadaşlardan sağlanan transferler gibi insanların kaynaklara erişim düzeyinin de göz önünde bulundurulması insani gelişmişlik düzeyinin hesaplanmasında yararlı olacaktır.

İnsani gelişmişliğin ölçümünde kullanılan göstergeler arasında yer alan endeksler insani gelişmeyi tespit etmede kullanılan önemli bir göstergedir. UNDP insani gelişmeyi, sağlık ve eğitim gibi gelişmenin ekonomik olmayan göstergelerini de dikkate alarak İGE ile ölçmektedir.

1.1.7. Uluslararası Kuruluşların Yoksulluk Kavramı Tanımları

1.1.7.1. UNDP ve İnsani Yoksulluk Kavramı

Gelir yoksulluğunun yoksulluğu tanımlamada yetersiz kalması üzerine UNDP yoksulluk konusunu geniş anlamda ele almıştır. İnsani yoksulluk kavramına dikkat çeken UNDP yoksulluğun sadece gelir bazlı ele alınmasının eksik olduğunu öne sürerek insani gelişmenin, bireylerin sosyal ve kültürel bazda da gereksinimlerini karşılaması gereken bir kavram olduğunu öne sürmüştür. 1990 yılından bu yana her yıl İGR raporlarını sunan UNDP yoksulluğun anlamını derinleştiren bir uluslar arası kuruluş olmuştur.

İGR'de insani gelişme, kişilerin seçeneklerini artırma süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu seçenekler sonsuz ve değişken olabilir, ancak bütün gelişme aşamalarında üç temel seçenek ön plana çıkmaktadır; uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgi edinme ve tatminkâr bir yaşam sürmeyi sağlayacak kaynaklara ulaşmak. Bunların dışında, siyasi özgürlük, garanti edilmiş insan

hakları ve öz saygınlık da diğer seçenekler arasındadır. Bu anlayışa göre gelir, insani gelişmişliğin göstergesi olarak önemli bir faktör olmakla beraber tek başına yeterli değildir.

Gelir bir araç olarak nitelendirildiğinden sağlıksız ürünler (alkol, uyuşturucu vb.) için de kullanılabilir. Bunun yanı sıra ekonomik açıdan gelişmiş birçok ülke insani gelişmişlik açısından zayıf iken, daha düşük gelirli ülkelerin insani gelişmişlik açısından daha iyi durumda oldukları bilinmektedir.

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) hesaplamaları ülkenin muhasebe sistemindeki değişmelerden etkilenebilmekte ve parasal olmayan ev içi hizmet gibi değerleri ölçememektedir. Bu eksikliklerinin yanı sıra gelir dağılımı hakkında bir ölçü sunmayan kişi başı GSYİH ülkenin sosyoekonomik gelişmişliğini yansıtmada yetersiz kalmaktadır.

İGE hesaplama yönteminde refah standardı, eğitim standardı ve sağlık standardı olmak üzere üç kriter kullanılmaktadır. Refah standardı tatminkar bir yaşam sürmeyi sağlayacak kaynaklara ulaşmaya, sağlık standardı uzun ve sağlıklı bir yaşama, eğitim standardı ise bilgi edinmeye karşılık gelmektedir.

- **Refah Standardı:** Kişi başına düşen milli gelirin Satın alma Gücü Paritesi (SGP) ile hesaplanması ile elde edilmektedir.
- **Eğitim Standardı:** Endekste bu boyut iki değişkenle ölçülmektedir; yetişkinler arasındaki okuma-yazma oranı ve ortalama eğitim süresi
- **Sağlık Standardı:** Endekste uzun ömür, sağlık standardı olarak nitelendirilmekte ve yaşam beklentisi ile ölçülmektedir.

UNDP tarafından oluşturulan ilk rapor 1990 yılında 130 ülkeyi kapsayan bir rapor olmuştur. 2005 yılında ise İGR'de 177 ülkenin değerleri yer almıştır. İGR' de yer alan endeks değeri 0 ile 1 arasında yer almaktadır. Endeksin 0'a yakın değerleri insani açıdan daha düşük gelişmişlik seviyesini gösterirken, değerlerin 1'e yaklaşması insani gelişmişlik seviyesinin yüksekliğini ifade etmektedir. İGE sıralamasında yer alan bu değerler ülkelerin gelişmişlik

düzeylelerine göre belirlenmektedir. İGE değeri 0-0,499 arasındaki ülkeler “Düşük İnsani Gelişmişlik” kategorisinde, 0,500-0,799 arasında yer alan ülkeler “Orta İnsani Gelişmişlik” kategorisinde ve 0,800-1 değerleri arasında yer alan ülkeler ise “Yüksek İnsani Gelişmişlik” kategorisinde bulunmaktadır.

İnsani Gelişme Endeksi; eğitim, sağlık ve gelir olmak üzere üç kriter üzerinden belirlenmektedir. İGE endeksinin belirlenmesinde bu üç kriterin yanında; bir ülkenin insani gelişmişliğini belirlemede doğumdaki çocuk ölüm oranları, cinsiyete göre belirlenen eğitim seviyesi gibi ölçüler de kullanılmaktadır.

Endeksin ana amacı olan insani gelişmeyi tespit etmek amacıyla üç ana kriter ortaya konmuştur. UNDP'nin hazırladığı İGR'de, İGE'nin yanı sıra yayınlanan İnsani Yoksulluk Endeksi, Toplumsal Cinsiyeti Güçlendirme Endeksi, Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi ile ülkelerin sosyal gelişmişlik düzeyi daha iyi belirlenmeye çalışılmaktadır.

1.1.7.2. Dünya Bankası ve Yoksulluk Kavramı

Dünya Bankası'nın yoksullukla tanışması 70'lere dayanmaktadır. Bu dönemde sanayileşme sürecine giren ülkelerin gelir dağılımı eşitsizliği gibi bir sorunla karşılaşmaları Dünya Bankası'nın yoksulluğa gösterdiği önemi de arttırmıştır.

Yoksulluğun en önemli gündem maddelerinden biri haline gelmesi Dünya Bankası'nın bazı stratejiler oluşturmaya sebep olmuştur. Bu stratejilerden birisi “Temel İhtiyaçlar ve Büyüme ile Birlikte Yeniden Dağılım” stratejisidir ve yoksulluk adına atılmış olan en önemli adımlardan birisidir. Bu dönemde Dünya Bankası'nın üzerinde önemle durdukları yoksulluk türleri kentsel yoksulluk ve kırsal yoksulluktur. Bu konuların üzerinde durulmasının temel bir göstergesi de Dünya Bankası'nın kredileri içerisinde, yoksullukla ilgili tarımsal kredilerin payının %28'den %63'e çıkmış olmasıdır.

1980'lerde uygulanan yapısal uyum programları birçok kişinin işsiz kalmasına yol açmıştır. Bu sebeple Dünya Bankası 1990 yılında Dünya Kalkınma raporunu yayınlamıştır. Raporda yoksulluğun olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılarak, hiçbir amacın yoksulluğun önüne geçemeyeceği belirtilmiştir. 90 sonrası dönemde yapısal uyum programlarının olumsuz etkilerini azaltarak somut adımlar atılmıştır. Dünya Bankası ve İMF'nin bu soruna olan ilgisi daha da artmıştır.

1990 yılındaki Dünya Kalkınma Raporunun ardından 1991 yılında "Yoksulluğu Azaltmak İçin Yardım Stratejileri", 1992 yılında "Yoksulluğun Azaltılması El Kitabı", 1993 yılında Dünya Bankası'nın "Yoksulluğu Azaltma Stratejileri: Başarılar ve Yapılması Gerekenler" isimli çalışmaları yayımlanmıştır.

Dünya Bankası 1990 yılında yayınlamış olduğu raporu sonrası yoksulluk olgusunun ifade alanını genişletmiştir. 90 öncesi genel olarak üzerinde önemle durulan yoksulluk algısı gelir yoksulluğudur. 2000 yılı sonrası gelir yoksulluğunun yanında, tüketim, eğitim, sağlık, toplumsal ve politik yaşama katılım gibi önemli konuları yoksulluk algısına ilave ederek yoksulluğa yeni bir boyut kazandırmıştır. 2000 yılından bu yana ise Dünya Bankası yoksulluk kavramını daha da genişleterek kırılganlık, savunmasızlık, riske açık olma, söz hakkı olmama ve güçsüzlüğü de yoksulluk kavramına dahil ederek yoksulluğu çok boyutlu bir açıdan ele almıştır. Dünya Bankası bu yeni yoksulluk yaklaşımında yoksulluğu üç temel neden üzerine oturtmuştur. Bu nedenler; Mal ve varlıktan yoksunluk, söz ve güç sahibi olamama ve kırılganlıktır.

1.1.7.3. Avrupa Birliği ve Yoksulluk Kavramı

Avrupa Birliği yoksulluğu "Bireylerin veya ailelerin kaynaklarının onları yaşadıkları üye ülkede kabul edilebilir asgari yaşam şartlarından mahrum bırakacak kadar az olması" olarak tanımlamıştır. Avrupa Komisyonu ise bu tanımı "yoksul; kaynakları yaşadıkları üye ülkenin asgari kabul edilebilir

yaşam şartlarını karşılayamayacak kadar sınırlı olan bireyler, aileler ve gruplar olarak anlaşılmalıdır.” şeklinde genişletmiştir.

Avrupa Birliği de yoksulluk olgusunu görelî yoksulluk olarak ele almıştır. Zira Avrupa ülkeleri gelişmiş ülkeler kategorisindedir, mutlak yoksulluk ise az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sorunlarıdır. Avrupa Birliği temel gereksinimlerin, giyinme barınma gibi ihtiyaçların karşılanması gibi sorunlarla değil, daha çok refah standardizasyonunu artırmak gibi faaliyetler üzerine yoğunlaşmıştır.

Fakat bu yaklaşım Avrupa Birliği içerisindeki özel grupları (örn. Romanlar) ve coğrafyaları etkileyen ileri düzey yoksulluk gerçeğini hesaba katmamaktadır. Kabul edilebilir asgari yaşam standardı büyük ölçüde sosyal ve ekonomik kalkınmanın genel seviyesine bağlı olduğundan, daha zengin bir ülkede hayatta kalmak için gerekli asgari standart insanların toplumda, kültürel faaliyet ve diğer uğraşlara normal şekilde katılması için yetersiz olacaktır. Bu konularda birlik fikir ayrılıklarına düşmektedir.

1.1.7.4. Amartya Sen'in Yoksulluk Kavramı

Sen, yoksulluk endeksi, Sen (1976) tarafından kafa sayısı yoksulluk endeksi (H), yoksulluk açığı endeksi (I) ve Gini katsayısının (G) birleştirilmesi suretiyle oluşturulan ve yoksulların sayısını, yoksulluğun boyutunu ve yoksullar arasındaki gelir dağılımı farklılıklarını dikkate alan bir ölçüttür. Bu ölçüt aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır:

$$P_s = H (I + (1-I) \cdot G)$$

P_s (Sen Yoksulluk Endeksi), 0 ve 1 arasında değerler almaktadır. Sen Yoksulluk Endeksinin $P_s=0$ olması durumunda tüm hane halklarının yoksulluk sınırından daha fazla gelire sahip olduğu, $P_s=1$ olması durumunda ise herkesin gelirinin sıfır olduğu düşünülmektedir (Cafri, 2009:21).

Bireyler arasındaki gelir dağılımı eşitsizliğinin derecesini ölçmekte kullanılan Gini katsayısı (G), Lorenz eğrisi ve Lorenz temeline dayanmaktadır. Lorenz eğrisi ise gözlenmiş gelir dağılımını göstermekte ve bunu tam gelir eşitliğinin doğrusu ile karşılaştırmaktadır.

Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değer almaktadır. Gini katsayısının 0.20'nin altında olması düşük eşitsizliği, 0.20–0.50 arasında olması orta düzeyde eşitsizliği, 0.50'nin üzerinde olması ise yüksek eşitsizliği göstermektedir (Dumlu, Aydın, 2008:380).

Tüm yoksullar aynı gelire sahip olduğunda $G = 0$ olacağından; Sen endeksi, yoksulluk açığı endeksine eşit olmaktadır. Yoksullar arasında tam eşitsizlik durumu olması halinde ise $G = 1$ olacağından; bu durumda Sen endeksi, kafa sayısı yoksulluk endeksine eşit olmaktadır (Kumar, Gore, Sitaramam, 2006:57-58; Sen, 1976:228).

1.2. Yoksulluğa Neden Olan Faktörler

Yoksulluğa neden olan faktörleri sadece ekonomik olarak sınırlandırmak doğru değildir. Bunların yanında çevresel faktörler, sosyoekonomik ve sosyokültürel durum, altyapı sorunları gibi nedenler de yoksulluğa neden olan faktörler arasında yer almaktadır.

1.2.1. Büyüme, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk

Yoksulluk gelir düzeyi, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı eşitsizlik düzeyiyle doğrudan ilgilidir. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde özellikle yapısal uyum programları ve ekonomik büyüme politikası çabaları büyük bir gelir dağılımı uçurumuna sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla büyüme ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi ön plana çıkarmaktadır. Bu sebeple yoksulluk, büyüme ve gelir dağılımı ile birlikte incelenmesi gereken bir kavramdır.

İstikrarsız büyüme politikaları, piyasalardaki başarısızlıklar yoksulluk sorunun giderek daha da büyük bir sorun haline gelmesine sebep olmuştur.

Büyüme yoksulluk sorunun çözümünde katkı sağlayacak bir modeldir. Ancak büyüme beraberinde eğitim, sağlık gibi fırsatları getirmenin yanında, her bireyin bu fırsatlardan eşit düzeyde yararlanma imkanını da aynı ölçüde azaltacaktır. Dolayısıyla büyüme ve gelir dağılımı bazı durumlarda yoksulluğu azaltmak yerine artışına da sebep olabilmektedir.

1.2.2. Sosyal Dışlanma

Üzerinde birçok otoritenin sosyal dışlanmayı ekonomik boyutlu olarak kabul etmelerinin yanında sosyal dışlanma; bireylerin sosyal yaşamda faaliyetlerin dışında kalması olarak tanımlanmaktadır. Politik, kültürel, sosyal boyutlarda da incelenen bir kavramdır.

1.2.3. Demografik Unsurlar

1.2.3.1. Nüfus Baskısı

Gelişmiş ülkelerde nüfus, düşük düzeylerde seyretmektedir. Gelişmiş ülkelerin bu istikrarlı yapıya kavuşmalarının yanında, az gelişmiş ülkelerin birçoğunun yoğun bir nüfus baskısıyla ve buna bağlı olarak işgücü artışıyla karşı karşıya olduğu görülmektedir.

Amerika, İngiltere, Portekiz, Norveç, İsveç gibi gelişmiş ülkelerde nüfusun çok az bir oranda artış gösterdiği, Rusya'da mutlak olarak nüfusun düştüğü, Çek Cumhuriyeti'nde ise sabit kaldığı, Fas, Cezayir, Tunus gibi az gelişmiş ülkelerde nüfusun hızla artışa geçtiği, gelişmekte olan ülkelerde ise ortalama bir düzeyde artışın olduğu görülmektedir.

Az gelişmiş ülkelerde sık rastlanan bir sorun olmasının yanında kişi başına düşen milli gelirin azalmasına yol açması, besin tüketiminde kişi başına düşen ortalama gıdanın azalması gibi sorunları beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla yoksulluğa neden olan ciddi bir faktördür.

1.2.3.2. Hane Halkı Özellikleri

Hane halkı büyüklüğünün yoksullukla yakından ilişkili olduğu konusu sıkça rastlanılan bir durum olmasına karşın, yoksulluk araştırmalarında kesin bir sonuca varılamamıştır. Ancak yoksulluk düzeyi ve profili değişikliklerini belirleyen unsurlardan aile yapısı zaman içinde değişime uğradıkça yeni hane halklarının oluştuğu görülmektedir.

Az gelişmiş ülkelerde hızlı nüfus artışı sonucunda aile yapısı içerisinde çocuk sayısının artması, artan boşanmalar sonucu aile yapısında meydana gelen değişiklikler, çekirdek aileye yönelik ve yükseköğrenim aşamasındaki öğrenci sayısındaki artış, ailelerinden bir ölçüde bağımsız öğrencilerden oluşan hane halklarının yaygınlaşması bu tür değişiklikler arasında sayılabilir. Gelişmiş ülkelerde ise, yaşlıların ayrı hane halkları oluşturmaları, artan boşanmalar, çocuksuz ve tek başına yaşayan bireylerin oluşturduğu hane halkı türündeki önemli artışlar gibi eğilimler çocuklu eşlerden oluşan hane halkı türünün öneminin giderek azalmasına neden olmaktadır .

1.2.3.3. Eğitim Durumu

Yoksulluğun en önemli nedenlerinden biri de eğitim durumudur diyebiliriz. Aynı zamanda gelir dağılımının en önemli göstergelerinden de birisidir. Hane halkı reisinin eğitim düzeyi yoksulluk ölçümlerinde baz alınan göstergelerdendir. Hane halkı bireylerinin eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk oranının genelde düştüğü görülmektedir. Bunun yanında hane halkı bireylerinin eğitim için ayırdıkları bütçe arttıkça özellikle düşük gelirli ailelerde bu bütçeyi karşılamak zorlaşmaktadır. Dolayısıyla daha önce de belirttiğimiz gibi eşit fırsatlara sahip olunması beklenirken, çocuklar fırsat eşitsizliğiyle karşılaşmaktadır.

1.2.3.4. Göç

Gelişmiş ülkelerde kentleşmenin giderek önem kazanması köylerde geçimini tarımla sağlayan ailelerin istihdam için kırdan kentlere göç etmesine

sebeptir. Bu sebeple yoksulluğu belirleyen temel unsurlardan birisi de kırdan kente göçtür. Kent hayatında iş sahalarını dolduran aileler kendilerine belirli bir düzen kurmaktadır. Ancak kırsal kesimdeki aile bağları kentlerde yerini iş bölümü ve düzene bıraktığından, ilişkiler giderek zayıflamaktadır.

Kırsal kesimde daha fazla gelişmiş olan aile ve akrabalık bağları geçmişten günümüze halen devam etmektedir. Dolayısıyla geçimlerini tarımdan ve hayvancılıktan sağlayan kırsal kesim, bu gelişmişlik bağlarının etkisiyle de çoğunlukla kendi üretimlerini kendileri sağlayarak beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler.

1.2.4. Dışsal Etmenler

1.2.4.1. Şoklar

Bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları olumsuzluklar şok olarak adlandırılabilir ve önemli bir yoksulluk nedenidir. Hane halklarının yaşamlarında etkili olabilecek birçok şoktan bahsetmek mümkündür. Bunlar devletin ya da bazı yardımlaşma kurum ve kuruluşlarının yetersizliği durumunda haneye gelir getiren bireyin ölmesi ya da çalışmasına engel teşkil edecek bir hastalığa yakalanması en sık karşılaşılan şok durumlarından.

1.2.4.2. Ayrımcılık

Kişilerin ayrımcılık sebebiyle toplumdaki dışlanmaları sosyal hayata adaptasyonlarını ortadan kaldırmıştır. Özellikle yoksulluk temelli ayrımcılığa maruz kalan bireyler kendilerini ifade etme, üretme gibi faaliyetlerini giyinme, barınma, zaruri ihtiyaçların karşılanması gibi sorunları çözememelerinden dolayı gerçekleştirememektedirler.

Kişileri yoksulluğa iten “ırk/etnik kökenli ayrımcılık” ve “cinsiyete dayalı ayrımcılık” olmak üzere iki çeşit ayrımdan söz etmek mümkündür.

1.2.4.3.Yerleşim Yeri

Bireylerin yaşadığı yer onların yoksulluk düzeyini gösteren bir unsurdur. Yoksulluğun belirli bölgelerde yoğunlaşmasının iklim, bitki örtüsü, altyapı, konut, istihdam olanakları, hizmetlerden faydalanma, ekonomideki dalgalanmalardan etkilenme gibi sebepleri olabilmektedir. Her ülkenin nüfus yoğunluğu farklılık göstermektedir. Özellikle kentlerde istihdam olanaklarından yararlanmak için göç etmiş kırsal kesimde yaşayan bireyler, kentlerde yeni yerleşim alanları oluşturarak kentin yapısına zarar vermektedir. Yapıları bozulan bu tür yerleşim alanlarında yaşayan bireyler yaşam alanını ve dolayısıyla meydana gelen yoksulluk olgusunu da paylaşmak durumunda kalmaktadır.

1.3. Gelir Dağılımı Eşitsizliği

1.3.1. Dünya Gelir Dağılımında Temel Kavramlar

Dünya gelir dağılımında en temel dört tane farklı gelir eşitsizliği kavramı vardır:

Birinci Kavram: Ülkeler (bölgeler) arasındaki ortalama gelir farklarını ölçer. Bu ölçümde nüfus ağırlığı bulunmaz ve her ülke aynı sayılır. Fakat, bu ölçüm ülkeler (bölgeler) arasındaki yakınsama veya ıraksamanın derecesini ölçmek için kullanılır.

İkinci Kavram: Bu ölçümde ülkelerin (bölgelerin) ortalama gelirleri nüfus ile ağırlıklandırılarak hesaplanır.

Üçüncü Kavram: Bu ölçümde kişiler arası eşitsizlik küresel, bölgesel veya ulusal seviyede ölçülür.

Dördüncü Kavram: Bu kavram yatay ve dikey eşitsizliği içerir. Dikey eşitsizlik, farklı gelir dilimlerinde bulunan insanlar arasındaki eşitsizliği ölçer. Yatay eşitsizlik, aynı sosyoekonomik sınıfta veya gelir grubunda bulunan

insanlar arasında eşitsizliği ölçmektedir (Nissankeve Thorbecke, 2005: 4-5; Capeau ve Decoster, 2004:2-3).

İki tane gelir vektörü olduğunu düşünelim. Bu vektörlerdeki gelirlerin de 100 ve 1000'den oluştuğunu düşünelim.

Vektör A: 100, 100, 100, 100, 100, 100, 1000, 1000, 1000, 1000 (6 adet 100, 4 adet 1000).

Vektör B: 100, ...,100,1000 (99 adet 100, 1 adet 1000).

Bu örnekte 100 kazananların X ülkesinde ve 1000 kazananların ise Y ülkesinde yaşadıklarını varsayalım. Çoğu insan hangi ülkede yaşadıklarını bilmeden, A vektöründeki gelir dağılımının B vektöründekinden daha eşitsiz olduğunu söyler. Birinci kavrama göre, iki gelir dağılımı da iki elemanın (100,1000) ortalamasıdır. Benzer şekilde, yoksul ve aşırı nüfusa sahip ülkeler olan Bangladeş, Hindistan ve Çin (dünya nüfusunun sırasıyla % 2,2, % 16,8, % 21,1'idir) örneğin, Belçika ile (dünya nüfusunun 0,17'si) nüfus olarak aynı şekilde değerlendirilmektedir (Kabaş, 2009: 78-79).

İkinci kavrama göre eşitsizlik hesaplandığında (100,1000) vektörü nüfus ile ağırlıklandırılır. Çünkü A vektöründe 10 kişi ve B vektöründe ise 100 kişi bulunmaktadır. Bu durumda, ikinci kavrama göre bu nüfus farkı göz önüne alınır. Örneğin, Afrika ile Batı Avrupa arasında gelir eşitsizliğine bakılacaksa ikinci kavram kullanılmalıdır (Capeau ve Decoster, 2004:3).

Üçüncü kavrama göre, nüfus sayısı ile ağırlıklandırılmış, eşitsizlik ölçüsü her dünya vatandaşını bir kişi olarak kabul eder. Fakat ülke içerisindeki gelir dağılımını dikkate almaz. Ülke içerisindeki gelir dağılımını dikkate almayınca, her birey o ülkedeki ortalama geliri alıyormuş gibi davranılır. Toplam eşitsizlik (üçüncü kavram) gruplar arasında (ikinci kavram) ve gruplar içerisindeki eşitsizlik gibi iki kısma bölünebilir.

1.3.2. Ülkeler Arasında ve Ülke İçerisinde Gelir Dağılımı Trendleri

Dünyada insanlar arasında gelir dağılımı ülkeler arasındaki gelir dağılımı ve ülke içerisindeki gelir dağılımı olarak iki kısma ayrılabilir. Yapılan araştırmalara göre küresel eşitsizliğin % 60-90 kadarı ülkeler arasındaki eşitsizlikten, kalan % 10-40 kadarı ise ülke içerisindeki eşitsizlikten kaynaklanmaktadır. Bu yöntem sayesinde ülkeler arasındaki eşitsizlik artsa bile ülke içerisindeki eşitsizlik azalırsa dünyada insanlar arasındaki eşitsizliğin azalacağı gösterilebilmektedir (Cornia, 2004: 426-427).

Küresel gelir dağılımı trendleriyle ilgili yapılan en önemli çalışmalardan birisi Bourguignon ve Morrison'un (2002) araştırmasıdır. 1820-1992 yıllarını kapsayan dünya gelir eşitsizliğiyle ilgili çalışmaya göre, son 20 yılda ülkeler arasındaki eşitsizliğin istikrarsız bir şekilde artması ve ülkeler içerisinde de eşitsizliğin yükselmesi sonucunda küresel eşitsizlikte bir artış yaşanmıştır. Tablo-1 de özetlenen bu çalışmaya göre, ülke içerisinde eşitsizlik 1950-1970 yılları arasında azalmış ve sonraki dönemde yine artmıştır (Cornia, 2004:428).

Tablo 1. Dünya Gelir Eşitsizliğinin Evrimi ve Parçaları (1820-1992)

	1820	1870	1910	1950	1960	1970	1980	1992
Gini Katsayısı								
(Küresel Eşitsizlik)	0,500	0,560	0,610	0,640	0,635	0,650	0,657	0,657
Theil Katsayısı								
-Ülke grupları içerisinde eşitsizlik	0,462	0,484	0,498	0,323	0,318	0,315	0,330	0,342
-Ülke grupları arasında eşitsizlik	0,061	0,188	0,299	0,482	0,458	0,492	0,499	0,513
-Toplam (küresel) Eşitsizlik	0,522	0,672	0,797	0,805	0,776	0,808	0,829	0,855
Ortalama Gelirin Logaritmik Sapması								
-Ülke grupları içerisinde eşitsizlik	0,370	0,382	0,399	0,303	0,300	0,304	0,321	0,332
-Ülke grupları arasında eşitsizlik	0,053	0,162	0,269	0,472	0,466	0,518	0,528	0,495
-Toplam (küresel) Eşitsizlik	0,422	0,544	0,668	0,775	0,766	0,823	0,850	0,827

Kaynak: (Kabaş, 2009:87).

Küresel gelir dağılımı trendleriyle ilgili ikinci önemli çalışma ise Sala-i-Martin'in (2002) araştırmasıdır. Tablo 2'de özetlenen Sala-i-Martin'in 1970-1998 yıllarını içeren 125 ülkenin gelir dağılımının bulunduğu çalışmasına göre, 1970-1980 yılları arasında ülkeler arasındaki gelir eşitsizliği artmış, fakat sonra azalmıştır. Çünkü Çin ve Hindistan'ın büyüme oranları 1980-1990 yılları arasında OECD ülkelerinden daha yüksek olmuştur. Bu çalışmada Çin'in örneklemeden çıkarılması küresel eşitsizliği arttırmakta ve ülke içerisindeki eşitsizliği azaltmaktadır (Sala-i-Martin, 2002, Akt:Cornia, 2004:429). Tablo 2'de ise 1970-1998 yılları arasında ülke gruplarının küresel eşitsizlikleri theil katsayısı ve gini katsayısına göre tespit edilmiştir. Theil katsayısına göre ülke grupları içerisindeki eşitsizlik artmıştır; ancak, ülke grupları arasındaki eşitsizlik ise daha büyük oranda azalmıştır. 1970-1998 yılları arasında ise bu dalgalanmalar küresel eşitsizlik olarak ortaya çıkmıştır.

Tablo 2. Küresel Eşitsizliğin Evrimi ve Parçaları (1970-1998)

	1970	1980	1990	1992	1998
Gini Katsayısı					
(Küresel Eşitsizlik)	0,633	0,638	0,630	0,621	0,609
Theil Katsayısı					
-Ülke grupları içerisinde eşitsizlik	0,186	0,193	0,194	0,195	0,203
-Ülke grupları arasında eşitsizlik	0,586	0,593	0,583	0,554	0,513
-Toplam (küresel) Eşitsizlik	0,771	0,786	0,776	0,749	0,716
Ortalama Gelirin Logaritmik Sapması					
-Ülke grupları içerisinde eşitsizlik	0,170	0,181	0,201	0,206	0,226
-Ülke grupları arasında eşitsizlik	0,634	0,647	0,586	0,557	0,513
-Toplam (küresel) Eşitsizlik	0,805	0,828	0,787	0,763	0,739

Kaynak: (Kabaş, 2009:88).

Tablo 3'te ise 73 ülkenin üçte ikisinde ülke içerisindeki eşitsizliğin artışı ve bu artışın 3 nedeni belirtilmektedir. Cornia'nın yapmış olduğu bu çalışmaya göre, ülke içerisinde eşitsizliğin artmasını açıklayan üç neden bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelere olan sınırlı göç imkânları gelir dağılımı eşitsizliğinin artmasına yol açmaktadır. İkincisi, uluslararası sermaye akımları

daha istikrarsızdır ve ülkeler arasında eşitsiz dağılmaktadır. Üçüncüsü, yoksul ülkelerin uluslararası piyasalara entegrasyonunu sağlamak için uyguladıkları ulusal politikalar işgücü payını ve ücret dağılımını olumsuz etkilemektedir (Cornia, 2005, 41; Cornia, 2004:446-447).

Tablo 3. 73 Ülkede Gelir Eşitsizliğinin Özeti

	Gelişmiş Ülkeler	Gelişmekte Olan Ülkeler	Geçiş Ülkeleri	Toplam
Artan Eşitsizlik	12-Avustralya, Danimarka, Finlandiya, İtalya, Japonya, Hollanda, Yeni Zelanda, Portekiz, İspanya, İsveç, İngiltere, ABD	16- Arjantin, Şili, Çin, Kolombiya, Kosta Rika, Guatemala, Hong Kong, Meksika, Pakistan, Panama, Porto Riko, Güney Afrika, Sri Lanka, Tayvan, Tayland, Venezüela	20-Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Gürcistan, Macaristan, Kazakistan, Kırgızistan, Lalya, Litvanya, Makedonya, Moldova, Polonya, Romanya, Rusya, Slovakya, Ukrayna, Yugoslavya	-48
Sabit Eşitsizlik	4- Avusturya, Belçika, Kanada, Fransa	10- Bangladeş, Brezilya, Kote Da vur, Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Hindistan, Endonezya, Senegal, Singapore, Tanzania	2- Belarus, Slovenya	-16
Azalan Eşitsizlik	2-Almanya, Norveç	7-Bahamalar, Honduras, Jamaika, Güney Kore, Malezya, Filipinler, Tunus	0-	-9
Toplam	18	33	22	73

Kaynak: (Cornia, 2004:429).

1.4.Yoksulluğun Toplumsal Nedenleri

1.4.1. Yetersiz Beşeri Sermaye

Bir toplumun en önemli gelişmişlik göstergesi o ülkenin ekonomik kalkınmışlık düzeyidir. Dolayısıyla ekonomik kalkınma sürecinde sağlık, beslenme, eğitim koşullarının iyileştirilmesi sürecin hızlanmasını sağlayacaktır. Eğitim düzeyi yüksek, sağlık sorunlarından yoksun bireyler toplumda kalifiye işgücüdürler, üretim kapasiteleri yüksektir, üretkendirler ve toplumun ekonomik kalkınmasında büyük rol oynamaktadırlar.

Beşeri sermaye ekonomik büyümenin kaynaklarından biridir. Kişinin ya da toplumun sahip olduğu bilgi, beceri, yetenekler, sağlık durumu, toplumsal ilişkilerdeki yeri ve eğitim düzeyi gibi kavramların tümünü ifade etmekte kullanılmaktadır. Beşeri sermayenin üretimde taşıdığı önem devletin bu konuda üstleneceği önemi de yansıtır. Nitekim şirketler personellerine eğitim imkânları sunsalar da eğitime yatırım ve destek devletin görevi olmalıdır. Ülkemizde beşeri sermaye için devlet yeterli yatırım yapmamaktadır. Bu kapsamda ekonomik büyümeyi sağlayacak politikalar geliştirilmelidir.

1.4.2. Eğitim Fırsatlarının Eşit Dağıtılmaması

İnsan doğuştan düşünme yeteneğine sahip olarak doğmaktadır. Dolayısıyla bu yetenek herkese eşit oranda verilmiştir, herkese eşit oranda verilen bir yetenek, herkesin eşit eğitim alması gibi bir sonuca götürmektedir. Bu aynı zamanda insanlık hakkıdır. Fakat yapılan araştırmalara göre gelişmekte olan ülkelerde farklı gruplar arasında bir eğitim uçurumu söz konusudur.

Örneğin, Hindistan'da ilk ve ortaöğretim kayıt oranında büyük ilerlemeye rağmen, hala nüfusun yarısından çoğu hiçbir eğitim alamamakta, nüfusun % 10'u ise toplam eğitimin % 40'ını almaktadır. Bu da Hindistan'ın Lorenz eğrisini 45 derece eşitlik çizgisinden uzaklaştırarak büyük bir gini katsayısına yol açmaktadır. Böylece, eğitim için hesaplanan gini katsayısı

0,69 ile dünyada en yüksek katsayılardan birini oluşturmaktadır (Thomas vd., 2000:14).

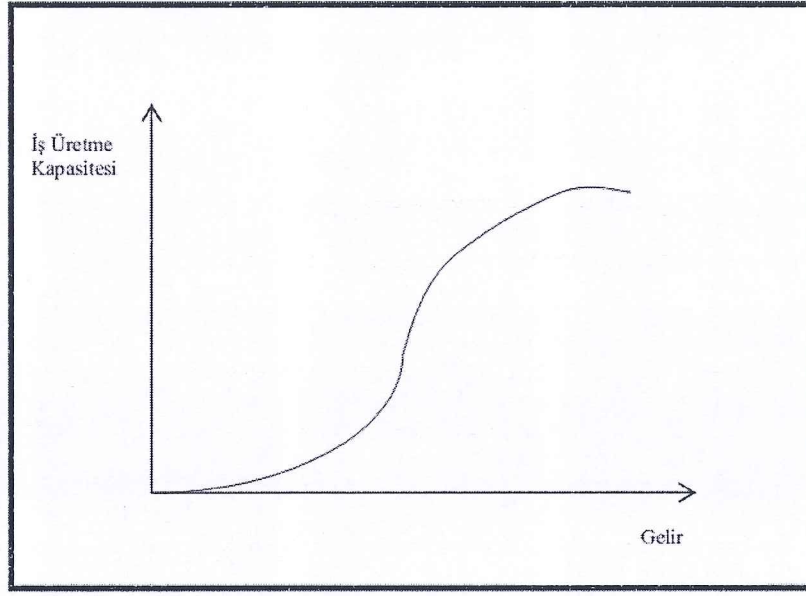
1.4.3. Yetersiz Beslenme

Yetersiz beslenme özellikle gelişmekte olan ÷lkelerin sık rastladığı bir sorundur. Gelişmekte olan ÷lkelerde bireyler düşük geliri işlerde çalışmakta, düşük gelirler elde etmektedirler. Dolayısıyla yeterli miktarda besin alamamaktadırlar. Bu sorun hastalıklara dönüşmekte, yaşam süresinin kısalmasına kadar ciddi sorunlara yol açmaktadır. Yeteri kadar beslenen insanların bedenlerinin gelir kazanmak için yapması gereken işleri yapabilecek kapasiteleri bulunur. Şekil 1'de bu ilişki anlatılmaktadır.

Şekilde yatay ekseninde gelir konulmuştur, dikey ekseninde ise iş yapma kapasitesi bulunmaktadır. Aslında yatay ekseninde beslenme gösterilmelidir. Gelir konmasının sebebi tüm gelirin beslenmeye harcanmasıdır. İş yapma kapasitesi belirli bir periyot içerisinde bir insanın ne kadar iş yapabildiğini göstermektedir.

Kapasite eğrisi ise farklı beslenme (gelir) düzeylerinde bireyin ürettiği iş kapasitesini göstermektedir (Ray,1997:274-275). Şekil 1'de görüldüğü gibi kapasite eğrisi soldan sağa gittikçe bireyin gelirinde artış görülür. Yani beslenme düzeyi artmaktadır. Bu artış ağırlıklı olarak bedenin çalışması için gerekli ihtiyaçları karşılar. Dolayısıyla bu kısımda iş yapma kapasitesi azdır. Eğrinin sağa hareketi arttığında ise iş yapma kapasitesinde önemli artış görülmektedir. Bu safhadan sonra ise azalan getiriler ortaya çıkmaktadır. Eğrinin sağa doğru hareketi artık beslenme düzeyinden çok iş yapma kapasitesine dönüşmektedir.

Şekil 1. İş Yapma Kapasite Eğrisi

Kaynak: (Ray, 1997:274).

Şekil 1' e göre; düşük gelirler yetersiz beslenmeye neden olabildiği gibi; yetersiz beslenme de düşük gelire neden olabilmektedir.

1.4.4. Yüksek Doğurganlık Oranları (Hızlı Nüfus Artışı)

M.S. 1. yılda Dünya'nın toplam nüfusunun yaklaşık olarak 300 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Toplam nüfusun giderek artması için ise uzun yıllar geçmesi gerekmektedir. Uzun yıllar yaşanan savaşlar, hastalıklar, kıtlıklar ne kadar nüfusta azalmaya yol açmış gibi görünse de 18. yy' dan itibaren hızlı bir nüfus artışı görülmüştür.

Tablo 4. Dünya'daki Demografik Trendler

	Toplam Nüfus (Milyon)			Yıllık Nüfus Artış Oranı (%)		Ortalama Doğurganlık Oranı (Kadın Başına Düşen Doğum Sayısı)	
	1975	2003	2015	1975-2003	2003-2015	1970-75	2000-05
Dünya	4.074	6.319	7.219	1,6	1,1	4,5	2,6
Gelişmekte Olan Ülkeler	2.967	5.022	5.886	1,9	1,3	5,5	2,9
Arap Devletleri	145	304	386	2,7	2,0	6,7	3,7
Doğu Asya ve Pasifik	1.310	1.928	2.109	1,4	0,7	5	1,9
Latin Amerika ve Karaipler	318	541	628	1,9	1,3	5,1	2,5
Güney Asya	839	1.503	1.801	2,1	1,5	5,6	3,2
Sahra-altı Afrika	313	674	877	2,7	2,2	6,8	5,5
OECD	926	1.157	1.234	0,8	0,5	2,6	1,8
Yüksek Gelirli Ülkeler	782	948	1.006	0,7	0,5	2,2	1,7
Orta Gelirli Ülkeler	1.850	2.749	3.029	1,4	0,8	4,5	2,1
Düşük Gelirli Ülkeler	1.441	2.615	3.183	2,1	1,6	6,0	3,9

Kaynak: (Kabaş, 2009 :105).

Tablo 4'ten görüldüğü gibi 1975'ten beri en büyük nüfus artışı Sahra-altı Afrika'da gerçekleşirken, 1975-2003 arasında nüfus artış oranı % 2,7 olarak gerçekleşmiş; bu bölgenin nüfusu 674 milyona ulaşmıştır. Sahra-altı 'da doğurganlık oranı 5,5 iken bu rakam diğer bölgelere göre yüksektir. 2000-2005 yılları arasında yüksek gelire sahip ülkelerin doğurganlık oranları 1,7

iken, orta gelirli ülkelerde 2,1, düşük gelire sahip ülkelerde 3,9 gibi oranlar söz konusudur. Gelişmekte olan ülkelerde 1975-2015 arasında nüfusun iki katına çıkacağı tahmin edilmektedir.

1.4.5. İnsan Hakları İhlalleri

Kalkınmanın en önemli amacı yoksulluğun azaltılmasıdır. Daha doğrusu bu amaç bir insan hakları amacıdır. Ancak günümüzde ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardaki insan hakları ihlalleri tüm gelişmekte olan ülkelerde yaygındır. Bu haklar; iyi bir yaşam standardı, beslenme, sağlık, eğitim, iş, barınma, bilimsel ilerlemelere ortak olma ve felaketlerden korunma haklarını kapsar (UNDP, 2000: 73).

Sivil, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar nedensel olarak birbirlerine bağlıdır ve birbirlerini güçlendirirler. Bu haklar, yoksul insanların güvenliğini artırır; kapasitelerini yükseltir; yoksulluktan kurtulmalarını sağlayacak sinerjiler yaratır. Bu tamamlayıcı ilişkilerden dolayı, ekonomik ve sosyal haklar, sivil ve siyasi haklardan ayrılmamalıdır. Bu haklar birlikte amaçlanmalıdır. İyi bir yaşam standardına sahip olmak, yeteri kadar beslenebilmek ve sağlık bakımı alabilmek ve diğer sosyal ve ekonomik haklar edinebilmek, yalnızca kalkınmanın amaçları değildir. Aynı zamanda, insan özgürlüğünü ve saygınlığını içeren insan haklarıdır. Bu hakları korumak için hükümetler ve diğer kurumlar politikalar uygulamak zorundadır (UNDP, 2000: 73). Bir ülke ekonomisi için kalkınma ne kadar önem taşıyorsa; insan hakları ihlali ve buna bağlı yoksulluk türleri (Mutlak, göreceli, insani yoksulluk vb..) de o ülke için o kadar önem taşımaktadır. Dolayısıyla hak ve özgürlükler daha fazla dikkate alınması gereken konulardır.

1.4.6. Çocuk İşgücü

Günümüzde yoksulluğun giderek artış gösterdiği özellikle Doğu bölgelerinde sık sık çocukların çalıştırıldığı görülmektedir. Bu manzara ülkenin refahı açısından son derece üzücüdür. Çocukların çalıştırılması o ülkenin ya da o bölgenin yoksul olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte

çocukların çalıştırılması yerine okula gönderilmeleri yerinde olacaktır. Ancak bu sorunun ortadan kaldırılabilmesi için öncelikle yoksulluk sorununun giderilmesi gerekmektedir. Tablo 5'te çocukların ekonomik faaliyetlerine göre gösterdikleri küresel eğilimler yer almaktadır.

Tablo 5. Çocukların Ekonomik Faaliyetlerinde Bölgelere Göre Küresel Eğilimler (2000-2004 5-14 Yaş Grubu)

Bölge	Çocuk Nüfusu (milyon)		Çocuk İşgücü (milyon)		Faaliyet Oranı	
	2000	2004	2000	2004	2000	2004
Asya Pasifik	655.1	650	127.3	122	19.4	18.8
Latin Amerika ve Karayipler	108.1	111	17.4	5.7	16.1	5.1
Sahra Güneyi Afrikası	166.8	186.8	48	49.3	28.8	26.4
Öteki Bölgeler	269.3	258.8	18.3	13.4	6.8	5.2
Dünya	1199.3	1206.6	211	191	17.6	15.8

Kaynak: (Tor, 2010:31).

Tablo 5'te 2000-2004 yılları arası çocukların ekonomik faaliyetlerinde bölgelere göre küresel eğilimleri nüfusa, işgücüne ve faaliyet oranları verilmiştir. Görüldüğü üzere 5-14 yaş gurubu çocuklar arasında ekonomik faaliyet oranı dünyanın bütün bölgelerinde düşüş göstermiş, Latin Amerika ve Karayipler, 2000 yılında % 16.1 iken 2004' te % 5.1'e gerileyerek en hızlı düşüşün yaşandığı bölge olarak görülmektedir. Latin Amerika'nın çocuk istihdam oranını üçte bire indirerek en başarılı kıta olmuştur. Dünya'da 5-14 yaş grubunda tehlikeli işlerde çalışan çocukların sayısı ise üçte bir oranında azalma göstermiştir.

1.4.7. Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadın Haklarının Çiğnenmesi

Kadınların yaptığı çoğu işe toplum içerisinde önem verilmemekte ve değer biçilmemektedir. Bu da toplumdaki kadının statüsünü ve onlara tanınan fırsatları olumsuz etkilemektedir. BM Kalkınma Programının yaptığı bir çalışmaya göre kadınlar erkeklerden daha çok çalışmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde kadınlar toplam iş miktarının % 53'ünü, sanayileşmiş ülkelerde ise % 51'ini yapmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkelerde erkeklerin yaptığı iş miktarının 3/4'ü milli gelir hesaplarında bulunur. Gelişmekte olan ülkelerde kadınların yaptıkları iş miktarının yalnızca % 34'ü milli gelir hesaplarında yer almaktadır. Bunun karşılığında, erkeklerin yaptığı iş miktarının % 76'sı milli gelirden yer alır (UNDP, 1995:287-289).

1.5. Yoksulluğu Ölçme Yöntemleri

Yoksulluğu ölçme yöntemleri bir ekonominin nasıl yol aldığını, kimlerin yoksul sayılacağını ve yoksulların bir gösterge altında toplama (aggregation) işlemlerinin nasıl dikkate alınması gerektiğini tespit etmektedir. Yoksulluk oranlarındaki farklılıklar yoksulluk sınırının nasıl saptandığına ve yoksulluğun ölçümünde hangi endeksin kullanıldığına bağlıdır.

Yoksulluk ölçümünde kullanılan yöntemlerin (kafa sayım oranı ve ortalama yoksulluk açığı oranı) yoksullar arasındaki gelir dağılımına duyarsız olmalarından dolayı Sen, yoksulluk ölçümünde kullanılacak ve temel oluşturacak aksiyomlar önermiştir. Çünkü, kafa sayım oranı ve yoksulluk açığı oranları yoksulluğu ve derinliğini ölçebilse de yoksullar arasında yoksulluğun nasıl dağıldığını ölçememektedir.

Yoksulluk ölçümlerinde en çok kullanılan aksiyomlar şunlardır: Odak aksiyomu; yoksulluk ölçümünde yoksul olmayanlardan bağımsız olmalı, zayıf monotonik aksiyom; yoksul bir kişinin gelirindeki azalış, diğer gelirler sabitken yoksulluk ölçüsünü arttırmalı, yansızlık aksiyomu; yoksulluk ölçümünde gelirin sıralanmasına duyarsız olmalı, zayıf transfer aksiyomu; iki birey arasında yoksul olandan diğerine gelir transferi yapılırken, yoksul bireyde bir

değişiklik söz konusu değil ise yoksulluk ölçüsünde bir artış olmalı, güçlü yukarı transfer aksiyomu; daha yoksul bireyden diğerine gelir transferi yapılırsa yoksulluk ölçüsünde artış olmalı, devamlılık aksiyomu; yoksulluk ölçüsü gelirlerle sürekli değişmeli ve kopyanın değişmezliği aksiyomunda ise; orijinal bir gelir dağılımından kopyalanarak elde edilen bir gelir dağılımının yoksulluk ölçüsünün değeri değişmemelidir.

1.5.1. Sen Yoksulluk Endeksi

Refah ölçümlerinde en sık kullanılan yoksulluk ölçüm endeksi Sen indeksidir. Bu indeks, refah karşılaştırmalarında ordinal yaklaşıma dayanan bir yoksulluk indeksidir ve diğer ölçümlerin eksikliklerini gideren bir ölçüm aracıdır. Yoksul Kişi Oranı (H), Yoksulluk Açığı Oranı (I) ve Yoksullar Arası Gelir Eşitsizliği (G) gibi ölçütlere dayanmaktadır. Bu indeks, yoksulluğun genişliğini, şiddetini ve yoksullar arasındaki gelir dağılımını yansıtmaktadır.

Nispeten zengin olan kişinin gelirindeki bir azalma onun kazancında da bir azalmaya yol açar. Ancak, bu kayıp yoksul kişinin gelirinde ortaya çıkan artıştan dolayı elde edeceği kazançtan daha küçüktür. Bu teorinin ifade etmek istediği kavram, toplumsal faydayı, dengeli gelir dağılımı yoluyla en üst düzeye getirerek artırmaktır. Sen indeksinin denklemi;

$P_s = H[I + (1 - I)G]$; şeklinde gösterilmektedir.

$P_s = H[I + (1 - I)G]$

Burada;

P_s : Sen indeksini,

H: Yoksul Kişi Oranını,

I: Yoksulluk Açığı Oranını,

G: Yoksullar arasındaki Gelir Dağılımının Gini Katsayısını göstermektedir.

Yoksulluk Açığını tartı (ağırlık) olarak değerlendiren Sen İndeksi (P_s), 0 ile 1 aralığında değerler almaktadır (İbrişim, 2008:28).

Yoksullar arasında tam eşitsizlik durumunda Sen indeksi ($P_s=1$) Yoksul Kişi Oranına (H), yoksullar arasında tam eşitlik olduğu durumlarda ise Sen indeksi ($P_s=0$) Yoksulluk Açığı Oranına eşit olur. Ayrıca, bütün yoksullar aynı gelire sahip olduklarında Gini Katsayısı sıfıra eşit olur (Sen, 1976:220).

1.5.2. Kafa Sayım Oranı

Yoksulluğun en yaygın olarak kullanılan ölçütlerindedir. x bir bütün olarak toplum için kişisel gelirlerin vektörü, z de yoksulluk sınırı geliri olsun. Eğer x 'teki kişilerin gelirleri z 'den az (veya eşit) ise, $q=q(x;z)$ ve o toplumdaki kişilerin sayısı $n=n(x)$ ise, nüfus sayımı oranı olan H , q/n 'dir.

Kafa sayısı ölçümünde H , yoksulluğun derinliğini ve dağıtımını da yok saymaktadır. Dolayısıyla marjinal yoksullar gerçekten yoksul olanlarla aynı sayılmaktadır. Burada H diğer türlerle birlikte önemli bir kısmi yoksulluk endeksidir diyebiliriz.

1.5.3. Yoksulluk Açığı Endeksi

Yoksulluk Açığı Endeksi, yoksulluğu yoksul kişi oranına göre daha derinlemesine incelemekte ve gelir açığı (income gap) kavramına dayanmaktadır. Bir kişinin gelir açığı (g_i), yoksulluk sınırı (Z) ile bireyin geliri (Y_i) arasındaki farka eşittir. Gelir açığı (g_i), yoksulluk sınırı altındaki bireyler/hane halkları için hiçbir zaman negatif olamayacağı gibi, yoksulluk sınırı üstündeki birey/ hane halkları için de pozitif olmayacaktır. Yani, negatif olacaktır. Yoksulluk açığı ise yoksul bireyleri yoksulluk sınırına getirmek için gereksinim duyulan transferin genişliğidir. Yoksulluk açığının artıyor olması, yoksulluğun daha da derinleştiğini, şiddetlendiğini göstermektedir

1.5.4. Yoksul Kişi Oranı Endeksi

Yoksul Kişi Oranı Endeksi, geliri yoksulluk sınırı altında olan nüfusun toplam nüfusa oranını ifade etmektedir. Yoksul kişi oranı indeksi (H), geliri

yoksulluk sınırının altında kalan nüfus q ile toplam nüfus n ile gösterildiğinde aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır.

$$H = q/n$$

Yoksul Kişi Oranı ölçütü, yoksulluk sınırı altında kalan yoksulların oranında meydana gelen değişimleri gözlemekte kullanılmaktadır. Yoksulluk ölçümünde yüzeysel bir bilgi vermesi açısından en önemli eksiği; yoksulluğun şiddeti ve yoksulluk sınırı altındaki yoksulların gelir dağılımını dikkate almamasıdır.

Yoksul Kişi Oranı, Tekdüze ve Aktarma (Transfer) aksiyomlarını ihmal etmekte olup, yoksulluğun genişliğini ölçmektedir. Sadece yoksulların sayısını belirlemede kullanılmakta, fakat yoksulluk sınırı altında kalan nüfusun yoksulluktan kurtulmaları için ne kadar gelire gereksinimlerinin olduğunun belirlenmesinde kullanılamamaktadır.

1.5.5.İnsani Gelişme Endeksi

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyinin en önemli göstergelerinden biri milli gelirdir, ancak tek başına yeterli değildir. Kalkınmasını büyük ölçüde gerçekleştirmiş birçok ülke sosyal sorunlarını minimize edemediği takdirde ekonomik büyüme tam anlamıyla gerçekleşmiş olmaz. Dolayısıyla insani gelişme burada öne çıkmaktadır. Nitekim Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı insani gelişmenin önemine vurgu yaparak İnsani Gelişme Endeksini ortaya koymuştur. 1990 yılından itibaren her yıl yayınlanan İGR' de insana yapılan yatırımın en önemli yatırım olduğu vurgulanmaktadır.

BM'nin yayınladığı İnsani Gelişme Raporunda ülkelerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyleri üç temel kritere dayandırılmaktadır. Bunlardan ilki "Refah Standardı", kişi başına düşen milli gelirin yerel geçim maliyetlerine uyarlanmasıyla hesaplanmaktadır. Buna, "Satın Alma Gücü Paritesi" (SGP) denilmektedir. İkincisi "Eğitim Standardı"nda insani gelişme endeksinin hesaplanmasında kullanılan ikinci kriter ülkenin eğitim düzeyidir.

Bu standart eğitim düzeyini tespit etmekte yetişkinler arasındaki okuma-yazma oranı ile ortalama eğitim süresi baz alınarak tespit edilmektedir. Üçüncü kriter ise "Sağlık Standardı" kriteridir. Bir ülkedeki ortalama yaşam süresi beklentisi esas alınarak insani gelişme endeksine dahil edilmektedir.

Tablo 6. UNDP ve Dünya Bankasına göre İnsani Gelişme ve Gelir Sınırlandırılması

	İGE Değeri	Kategorideki Ülke Sayısı	Kişi Başına Düşen Gelir, ABD\$
Yüksek Gelişme	> 0.800	75	11116
Orta Gelişme	0.799 - 0.500	78	11115-906
Düşük Gelişme	< 0.500	26	905
Toplam		179	

Kaynak: (Pire, 2011:12).

Tablo 6'da UNDP ve Dünya Bankasına göre İnsani Gelişme Endeksleri yıllar itibariyle verilmiştir. Ülkeler insani gelişmişlik düzeylerine göre yüksek, orta, düşük İGE değerleri olarak adlandırılmaktadır. Kategorideki ülkelerin kişi başına düşen gelirleri İGE değerleri ile doğru orantılıdır.

İnsani gelişmişlik endeks puanı 0 ve 1 arasında değerler almaktadır. Endeks puanı 0 ile 0.499 arası düşük düzeyde insani gelişme, 0.500 ile 0.799 arası orta düzeyde insani gelişme, 0.800 ile 1.0 arası ise yüksek insani gelişme düzeyine sahip ülkeler olarak adlandırılmaktadır.

Tablo 7. UNDP Gelişme Endeksleri

Endeks	Uzun Yaşam	Bilgi Düzeyi	İyi Yaşam Standardı	Katılım veya Dışlanma
İGE	Doğumda Yaşam Beklentisi	-Yetişkin okuryazarlık oranı -Bileşik okullaşma oranı	Kişi Başına GSYİH (satın alma gücü paritesi)	-
İnsani Yoksulluk Endeksi-1	Doğumda 40 yaşına kadar yaşamama olasılığı	Yetişkin Okuryazarlık Oranı	Ekonomik Yoksunluk Göstergeleri -Kaliteli su kullanamayanların oranı -Beş yaşından küçükler arasında düşük kilolu olanların oranı*	-
İnsani Yoksulluk Endeksi -2	Doğumda 60 yaşına kadar yaşamama olasılığı	işlevsel okuryazar olmayan yetişkinlerin oranı	Yoksulluk çizgisinin altında kalanların oranı	Uzun dönem işsizlik oranı(12ay ve daha fazla)
Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi	-Beslenme - Çocuk ölümleri	-Okula gitme yılı -Kayıtlı çocuklar	-Yemek pişirmek için yakıt -Tuvalet -Su - Elektrik -Zemin -Mal varlığı	-

Kaynak: (Pire, 2011:13).

1.6.Yoksulluk Sorununa Bazı Yaklaşımlar

Yoksulluk sorunu tarih boyunca var olan bir kavramdır. Yoksulluk bir sorun olarak var olduğundan beri yoksulluk sorununun nedenleri açıklanmakta ve çözümler bulunmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla yoksulluğun giderilmesi için çeşitli yaklaşım ve kuramlar geliştirilmektedir.

1.6.1. Klasik Görüşün Yoksulluğa Bakışı

Klasik iktisatçıların öncülerinden olan Adam Smith'e göre sistemin kendi haline bırakıldığında en iyi şekilde işleyeceği, en iyi sosyal düzenin oluşacağı görüşünü benimsemiştir. Smith bu görüşü üç ilkeyle desteklemektedir. Bunlar; doğal düzenin işleyişi (görünmez el teoremi), devletin yetersizliği, doğal özgürlük ilkeleridir.

1.6.2. Neo-Klasik Görüşün Yoksulluğa Bakışı

Bu görüşün temelinde sosyal refah devletinin gücünün azaltılması yatmaktadır. Zira bu güç insanları yoksulluk içinde yaşamaya itmektedir. Neo-Klasikler yoksulluğa yoksulluk kültürü olarak bakmaktadır. Oscar Lewis tarafından ortaya atılan yoksulluk ve kültür yaklaşımının temelinde, girişimci sınıfın, ekonomik büyümenin motoru olarak desteklenmesi ve bu sınıfa yönelik vergi indirimleri uygulanması gibi yoksulluğun çözümüne dair politikalar yatmaktadır.

1.6.3. Marksist Görüşün Yoksulluğa Bakışı

Karl Marks'a göre bireyler ihtiyaçlarını karşılayamadıklarında çatışmalar ortaya çıkar. Bireyler hayatta kalabilmek için ihtiyaçlarını tatmin etmek zorundadırlar. Özellikle iş bölümünden kaynaklanan çıkar çatışmaları, özel mülkiyetin etkisiyle daha da artar, dinamik üretim güçleri statik üretim güçleri ile çatıştırır ve bu çatışma belirli bir şiddete varınca sınıflar arası mücadeleye sebep olur.

Marksistlere göre yoksulluğu önlemek için gelir dağılımı eşitsizliğini ortadan kaldırmak en etkili çözümdür. Yoksulluk için alınan geçici tedbirler etkili değildir. Gelir dağılımını daha adil bir hale getirmek ve yoksullara yaşabilecekleri daha rahat bir yaşam alanı sağlamak için ekonomiye müdahale yapılması yerinde olacaktır.

1.7. Yoksullukla Baş etme Yöntemleri

Yoksullukla baş etme yöntemleri iki ana yaklaşım temeline oturmaktadır. Bunlar dolaylı ve dolaysız mücadele yaklaşımlarıdır. Bu yaklaşımlar ve doğurdukları sonuçlar hem uygulayıcıların politikalarına hem de uygulanan bölgenin ekonomik durumuna göre değişme göstermektedir.

1.7.1. Dolaylı Mücadele Yaklaşımı

Dolaylı mücadele yaklaşımı “Hızlı büyüme yoluyla yoksul kesimin gelirlerini ve hayat standartlarını arttırmak” demektir. Büyümenin beraberinde eğitim, sağlık ve altyapı gibi olanakları da getirmesi yoksulluğun önlenmesinde etkili olacaktır.

Büyümenin beraberinde getirdiği gelir dağılımında adaletin, yoksulluğun azaltılmasında önemli bir etkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla, büyüme öncesinde mevcut üretim faktörlerinin mülkiyet dağılımının eşitsiz olduğu durumlarda gerçekleşecek büyüme, daha fazla gelir adaletsizliğine sebep olacaktır.

1.7.2. Dolaysız Mücadele Yaklaşımı

Dolaysız mücadele yaklaşımında, yoksulluk sorununa yönelik politika ve programların uygulanması, bu kapsamda kamu; vergi, sosyal güvenlik, sosyal yardım, sağlık ve eğitim politikaları gibi temel araçlarla gelirin ikincil dağılımına etkin bir biçimde müdahil olması düşüncesi yatmaktadır. Yoksullukla mücadele kapsamında yoksullara mal ve hizmet sübvansiyonu verilmesi, asgari ücret, istihdamı arttırmaya yönelik çeşitli proje ve önlemler, yoksullara yönelik kredi programlar bulunmaktadır.

Dolaysız mücadele programlarının başarı elde edebilmesi için öncelikle yoksullukla mücadele kapsamında yoksul kesimin iyi tespit edilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte uygulanacak program ve politikalar somut ve şeffaf yapılması gerekmektedir.

Dolaylı mücadele yaklaşımı yoksulluk sorununun çözümünde önemli bir yere sahip olsa da tek başına yetersiz kalmıştır. Nitekim Türkiye büyümenin yanında doğrudan mücadele uygulamasını da benimseyerek son yıllarda uygulamaktadır.

Ülkemizde bugün için, yeterli düzeyde olmasa da, doğrudan yoksullukla mücadeleye yönelmiş önemli bazı uygulamalardan söz edilebilir. Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı/ Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM), Belediyeler ve Özel Kuruluşlar yoksullukla mücadelede bu uygulamalar içerisinde yer alan önemli kurumlardır.

Ödeme gücü olmayan vatandaşların tedavi giderlerinin yeşil kart verilerek devlet tarafından karşılanması hakkında kanunu ile 1992 yılından itibaren yoksul vatandaşlara bedava sağlık hizmeti veren Sağlık Bakanlığı ve eğitim giderlerinin aile bütçesine ek bir yük getirmesini önlemek amacıyla, eğitim gören öğrencilerin eğitim masraflarının karşılanması, öğrenci ve araştırma bursları gibi faaliyetleriyle yoksulluğun azaltılmasında önemli görevler üstlenen Milli Eğitim, yoksullukla mücadele açısından kayda değer katkılar sağlamaktadır.

Ülkede yoksul ve muhtaç durumdaki kişilere yardım eden kuruluşlardan biri Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'dur. Sokaklarda yaşamını idame ettiren çocuklara, korunmaya muhtaç durumdaki çocuklara her türlü sosyal, ekonomik ve kültürel yardımda bulunan kuruluş yıllardır hizmet vermektedir.

Yoksullukla mücadele kapsamında Türkiye'de gerçekleştirilen uygulamalardan birisi de yoksul ve muhtaçlara yardım ederek, adaleti sağlamak ve gelir eşitsizliğini azaltmak amacıyla kabul edilen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonudur. 1986 yılında TBMM'den geçen uygulama bugün yoksul vatandaşların zaruri ihtiyaçlarını

karşılımlarında faaliyette bulunmaktadır. Bunun yanında ilk-orta-yüksek öğrenim gören öğrencilere çeşitli burslar vererek katkıda bulunmaktadır.

Rakamlara baktığımızda başarılı adımların atıldığını görmekle birlikte yapılan çalışmaların yoksulluğu önlemede yetersiz olduğu görülmektedir. Zira mücadele kapsamındaki programlar uzun vadeli ekonomik ve sosyal politikaların birer parçası olabildikleri sürece etkili olabileceklerdir. Burada devlete büyük görevler düşmektedir. Yoksulluğun sadece muhtaç olana ekonomik yardım yapılması anlayışı ortadan kalkmalı, uzun vadede çözümler aranmalıdır. Yine bu kapsamda öncelikle yoksulluğun beraberinde gelen gelir dağılımı adaletsizliği önlenmeli, bu süreçte kendilerine büyük görev düşen kurum ve kuruluşlar daha bütünsel çalışmalarda bulunmalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA'DA YOKSULLUĞUN BOYUTLARI VE TARİHSEL PERSPEKTİFİ

2.1. Dünya'nın Yoksullukla Tanışması

Yoksulluk sorunu evrensel bir sorun olup gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tümünü etkisi altına almaktadır. Dünya nüfusunun (yaklaşık altı buçuk milyar) 2.5 milyarı günlük 2 \$ yoksulluk sınırının, bir milyarı günlük 1 \$ yoksulluk sınırının altında yaşamlarını idame ettirmektedirler. Yoksullukla birlikte ülkeler arasındaki eşitsizliğin boyutları da farklılık göstermektedir. Nitekim yoksul ülkeler zengin ülkelere göre daha yavaş bir büyüme trendine sahip olduklarından gelir uçurumu da giderek artmaktadır.

1960 yılında en zengin 20 ülkenin geliri, en fakir 20 ülkenin gelirinden 18 kat fazla iken, 1995'te bu oran 37 ile ikiye katlanmıştır. İnsanlığın dörtte birini oluşturan sanayileşmiş kesim, dünya zenginliğinin % 85'ini elinde tutmaktadır. Günde 100 bin insan açlık ve yan etkilerinden ölmektedir. Sadece 2000 yılında 36 milyon kişi bu nedenle yaşamını yitirmekte, her 6 dakikada bir, gerekli A vitamini alamadığı için bir insan kör olmakta, 6,2 milyar insandan 826 milyonu sürekli yetersiz beslenmekte ve kronik açlık çekmektedir.

Dünyada 1 milyar insan temiz suya ulaşamamakta, 2,4 milyar kişi yeterli sağlık koşullarından yoksun kalmaktadır. Yılda 4 milyon insan ishalden ölürken, 1,1 milyar Afrikalı çocuk HIV virüsü taşımaktadır (Arpacıoğlu, Yıldırım, 2011:65).

Tablo 8' de Dünya Bankası (DB) verilerine göre 1981-2001 yılları arası açlık sınırında 1 \$ baz alınırken, 2005-2020 yılları arasında 1.25 \$ baz alınarak bölgeler itibariyle yoksul nüfus oranları hesaplanmıştır. 1981-2001 yılları arası dönemde yoksul nüfus oranında giderek azalma görülmektedir.

Bu oranın 2015-2020 yılları arasında ise daha da azalacağı tahmin edilmektedir.

Avrupa ve Merkezi Asya ülkeleri 2020 yılında en az yoksul nüfus oranına, Alt Sahra Afrika'nın ise en fazla yoksul nüfusa sahip olacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 9' da ise DB 2008 yılı itibariyle Dünyadaki en yoksul ve en zengin 10 ülkenin kişi başına düşen GSMH rakamlarını ortaya koymaktadır. Tabloya göre dünyanın en yoksul ülkelerinde kişi başına düşen GSMH 1000 doların altındadır. DB verilerine göre 2008 yılı itibariyle dünyanın en yoksul ülke sıralamasını kişi başına düşen GSMH oranı en düşük olan 290 dolarla Demokratik Kongo Cumhuriyeti yer almaktadır. Dünyanın en yoksul 10 ülkesinin kendi aralarındaki kişi başına GSMH rakamlarına baktığımızda, yoksullukta ilk sırada yer alan Kongo Dem. Cumhuriyeti'nde kişi başına düşen GSMH 290 dolar iken ikinci sırada yer alan Liberya'da 300 dolar ve 10. sırada yer alan Malavi'de 830 dolar'dır.

2008 yılı itibariyle DB'nın belirlemiş olduğu dünyanın kişi başına düşen GSMH rakamı en yüksek olan ülke 58500 dolar ile Norveç'tir. Dünyanın en yoksul ve en zengin ülkesi arasındaki kişi başına düşen GSMH rakamlarına bakıldığında aradaki inanılmaz uçurum göze çarpmaktadır. 290 dolar ile Kongo Demokratik Cumhuriyeti en yoksul GSMH sıralamasında iken, 58500 dolar ile Norveç en yüksek kişi başına GSMH sıralamasındadır. Bu demek oluyor ki, GSMH bakımından dünyanın en zengin bölgesi en yoksul bölgesinden yaklaşık 200 kat daha büyüktür. İki tabloda da görülen durum ortadadır. Farklı gelir düzeyine sahip ülkeler ve kişi başına düşen GSMH rakamlarına bakıldığında, düşük gelire sahip ülkeler ile yüksek gelire sahip ülkeler arasında bir gelir uçurumu söz konusudur.

**Tablo 8. Günde 1 \$'dan Daha Az Gelirle Yaşayan Nüfus Sayısı
(Milyon)**

Bölgeler	1981	1987	1990	1993	1999	2001	2005	2015 tahmin	2020 tahmin
Doğu Asya& Pasifik	796	426	472	415	282	284	317	120	83
Çin	634	308	375	334	223	212	208	70	56
Avrupa&Ora Asya	1	2	2	17	30	18	16	7	5
Latin Amerika& Karahipler	36	45	49	52	54	50	45	30	27
Ortadoğu& Kuzey Afrika	9	7	6	4	8	7	11	6	6
Güney Asya	475	473	462	476	453	428	595	388	352
Hindistan	382	370	357	380	352	359	456	295	268
Alt Sahra Afrikası	164	219	227	241	292	314	387	366	352

Kaynak: (Arpacioğlu, Yıldırım, 2011: 60-76).

**Tablo 9. Kişi Başına Düşen Milli Gelir Düzeyleri Bakımından
Dünyanın En Yoksul ve En Zengin 10 Ülkesi (Kişi Başına
Düşen GSMH (\$), 2008-Satın Alma Gücü Paritesi İle)**

Malavi	830	Norveç	58500
Togo	820	Singapur	46940
Mozambik	770	ABD	46970
Sierra Leone	750	İsviçre	46460
Orta Afrika Cum.	730	Hong Kong Çin	43960
Nijer	680	Avusturya	37680
Eritrea	630	İrlanda	37350
Burundi	380	Danimarka	37280
Liberya	300	Kanada	36220
Kongo Dem.Cum.	290	Finlandiya	35660

Kaynak: (Arpacioğlu, Yıldırım, 2011:60-76).

Tablo 10' da ise seçilmiş bazı ülkelerin İGE ve yaşam beklentileri verilmiştir. Türkiye'de doğu'da yaşam beklentisi yıllar itibariyle artmasına karşın Türkiye ile yakın sıralamada olan Sri Lanka, Jamaika, Belize, Ürdün gibi ülkelerde yaşam beklentisi daha yüksek düzeydedir. Türkiye'nin yaşam beklentisini yükseltmesi İGE sıralamasını arttırarak daha da yukarı çıkmasına sebep olacaktır.

Tablo 10. Seçilmiş Bazı Ülkeler İçin İGE Sıralaması ve Yaşam Beklentisi

	İGE Sıralaması	Yaşam Beklentisi
Tunus	89	73.3
Ürdün	90	71.3
Belize	91	71.9
Sri Lanka	93	74.0
Türkiye	94	68.7
Jamaika	98	70.8
Gürcistan	100	70.5

Kaynak: (Demir, 2006:13).

2.1.1. Yoksullukla Mücadele Süreci ve Aşamalar

Yoksullukla mücadele sürecinde Avrupa'da atılan ilk adım 1957 Roma Anlaşması'dır. Avrupa Birliğinde yoksullukla mücadele sürecinde yapılan ilk çalışmalar ise 1974 yılına dayanmaktadır. 1975 yılında kabul edilen ilk pilot program ise yerini 1980 yılında yapılan tamamlayıcı programa bırakmıştır. 1975-1981 dönemi Yoksulluk 1 Programı (Poverty 1) olarak anılmaktadır. Yoksulluk 1 Programını, 1985-1989 yıllarını kapsayan Yoksulluk 2 programı izlemiştir. 1989-1994 yılları içerisinde ise Yoksulluk 3 Programı izlemiştir.

AB üyesi ülkeler arasında kabul edilen 'Açık İşbirliği Yöntemi' ise yoksullukla mücadele adına ülkelerin uluslararası stratejiler geliştirmesi adına yarar sağlamıştır.

2.1.2. Lizbon Zirvesi

Lizbon stratejisinin oluşturulmasının temelinde küreselleşmenin getirdiği fırsatlar ve tehditler, iklim değişikliği ve çevresel sorunlar, Avrupa Birliği'nde yaşanan işsizlik, nüfusun yaşlanması, artan sosyal güvenlik harcamaları, ekonomik büyümenin durağan seyri, teknolojiye ABD ve Japonya'nın gerisinde kalınması gibi sorunlar yer almaktadır. 2000 Mart ayında Lizbon'da gerçekleştirilen zirvede temel amaç, 2010 yılı itibari ile istihdam ve iş imkanlarını iyileştirerek ekonomik büyümeyi sağlamaktır. Sorunların çözümü için oluşturulan strateji üç sütunlu bir yapıya dayanmaktadır:

- Tam rekabetçi, dinamik, bilgi temelli ekonomiye geçiş için zemin oluşturmak için bir ekonomik sütun.
- İnsani kaynakları ve sosyal dışlamayı inceleyerek Avrupa sosyal modelini modernleştirecek bir sosyal sütun
- Ekonomik kalkınmanın doğal kaynakları yok etmeden gerçekleşmesini hedefleyen çevreci sütun.

2010 yılı hedeflerine ulaşabilmek için ise öncelikle şu sorunların giderilmesi gerekmektedir; ekonomik alandaki cinsiyet ayrımcılığı, hizmetler sektöründeki yetersiz bütünleşme, bölgeler arası ekonomik ve sosyal farklılıklar, işgücünün niteliklerindeki açıklar, bilgi ve iletişim teknolojilerinden yeterince faydalanılmaması, yetersiz Ar&Ge yatırımları, işsizlik, yaşlı nüfus fazlalığı ve en çok üzerinde durulan sorun ABD ve Japonya arasındaki teknoloji uçurumudur.

Avrupa'nın en önemli yoksulluk faaliyetlerinden birisi olan Lizbon Zirvesi refah devleti oluşturarak, Avrupa'nın bilgiye dayalı ekonomisini ileriye taşımak, işsizlik ve sosyal dışlanma gibi yoksulluk sorunlarını ortadan kaldırmak gibi önemli konulara hizmet vermektedir.

2.1.3. Açık İşbirliği Yöntemi

Açık İşbirliği Yönteminin temelleri 1990 yılında yapılan yönetim çalışmalarına dayanmakla birlikte, 1997 Amsterdam Anlaşması ile yürürlüğe girmiştir. Açık İşbirliği Yöntemi, genel hedefler ve genel göstergeler üzerinde uzlaşarak, bu hedeflere ulaşmakta ne kadar başarılı olduğunu değerlendiren bir gönüllü politik işbirliği yöntemidir.

AİY'nin uygulanmasının ardından, 2000 yılında Lizbon Zirvesi'nde Açık İşbirliği Yöntemi'nin Lizbon Stratejisinin bir parçası olarak yoksullukla ve sosyal dışlanma ile mücadelede kullanılmasına karar verilmiştir. Bu karar ve uygulamanın ardından AİY, bir sosyal politika aracı sağlık, sosyal içerme, emeklilik düzenlemeleri gibi pek çok alanda kullanılmaya başlanmıştır. Kullanım alanına göre içeriğinde bazı değişimler olan AİY, AB düzeyinde bütün ülkelerde amaçlar, ulusal eylem planları, emsal değerlendirme gibi ortak unsurlar içermektedir.

Açık İşbirliği Yöntemi beş temel unsur etrafında oluşturulmaktadır:

- Ortak amaçlar üzerinde uzlaşmak,
- En iyi uygulamaları karşılaştırmak ve ilerlemeleri değerlendirmek için ortak göstergeler oluşturmak,
- Sosyal içerme alanında iki yılı kapsayacak şekilde Sosyal İçerme Ulusal Eylem Planları oluşturmak,
- Ulusal Eylem Planını Analiz ederek ve değerlendirerek "Ortak İçerme Durum Raporları" oluşturmak,
- Karşılıklı öğrenme ve iyi uygulamaların politik işbirliği ve ülkeler arasında değişimini teşvik etmek amacıyla bir Topluluk Eylem Programı oluşturmak.

Açık İşbirliği Yönteminin temel çalışma mekanizması ise aşağıdaki gibidir:

- Belirlenen hedeflerin Ulusal Eylem Planlarına eklenmesi
- Nitel ve nicel göstergeler oluşturulması

- İzleme, ölçme ve emsallerin değerlendirilmesi

AİY aday ülkelerin sosyal politikalarını uygulayarak birbirlerine ve programa entegrasyonunu sağlamak amacıyla ilerleyen dönemlerde Ortak İçerme Raporları hazırlamıştır.

2.1.4. Nis Zirvesi

Aralık 2000'de Fransa'nın Nis kentinde toplanan Nis Avrupa Zirvesi ile Avrupa Birliği, Ulusal Eylem Planı hazırlamıştır. Temel ilke sosyal politikayı üretken bir unsur haline getirmektir. Zirvenin içeriği, eğitim ve sağlık harcamalarının ve emeklilik ve sosyal güvenlik gibi sosyal transferlerin ekonomiye olan olumlu etkilerini gerçekleştirmektir.

Ayrıca gündemde temel amaçlar için, temel hedefler 4 grupta tanımlanmıştır:

- İstihdamı kolaylaştırıcı tedbirler almak, tüm kaynaklara, haklara, mallara ve hizmetlere erişimi kolaylaştırmak. Çalışabilecek insanlara sabit istihdama erişim fırsatını artırmak. İstihdam edilebilirliği artırarak çalışma hayatından dışlanmayı engellemek Herkese insan onuruna yakışır bir hayat için gerekli kaynakları garanti etmek. Uygulanacak politikalar ile herkese temel hizmetler için yeterli temiz barınmaya erişim sağlamak. Herkese uygun sağlık hizmetlerine erişim sağlamak. Sosyal dışlanma,

- Sosyal dışlanma riskini önlemek bilgi ve iletişim teknolojisinin bütün potansiyelini kullanarak hiç kimsenin dışlanmadığından emin olmak.

- En zayıflara yardım etmek.

- İlgili bütün kurumları harekete geçirmektir.

2.1.5. Laeken Zirvesi

Laeken Zirvesi Aralık 2001 yılında Laeken' de toplanmıştır. Birliğin amacı yoksulluk ve sosyal dışlanmanın 2010 yılı itibariyle ortadan kaldırılması ve yoksulluğun isabetli bir biçimde ölçülmesini hedeflemektedir.

Zirvenin başlıkları gelen olarak sosyal dışlanma, yoksulluğu azaltma, sağlık ve barınma gibi konulardır. 2001 yılından itibaren yoksulluk ve sosyal dışlanmanın ölçümü konusunda başarılı adımlar atılmıştır. Aşağıdaki tabloda Aralık 2001' de İstihdam ve Sosyal Politika Zirvesi'nin uygulamaya koyduğu yoksulluk ve sosyal dışlanma ile ilgili 18 gösterge verilmiştir. Bu göstergeler finansal yoksulluk, istihdam, sağlık ve eğitim olarak dört alandan oluşmaktadır. Bu göstergeler üye ülkelerin AB hedefleri doğrultusunda başarılarını izleme fırsatı verecektir.

Tablo 11. Laeken Göstergeleri

Birincil Göstergeler
Gösterge 1: Yoksulluk riskinde bulunanlar
Gösterge 2: Gelir dağılımındaki adaletsizliğin oranı
Gösterge 3: Cinsiyete göre sürekli yoksulluk riski altında bulunanlar (%60 medyan)
Gösterge 4: Göreceli olarak yoksulluk açığı riskindekiler
Gösterge 5: Bölgesel uyum (bölgesel istihdam dağılımı)
Gösterge 6: Uzun dönem işsizlik oranları
Gösterge 7: İşin olmadığı hanelerde yaşayan insanlar
Gösterge 8: Eğitimde ve öğretimde yer almayan okuldan erken ayrılanlar
Gösterge 9: Doğumda yaşam beklentisi
Gösterge 10: Gelir düzeyine göre bireylerin sağlık durumları
İkincil Göstergeler
Gösterge 11: Yoksulluk riski eşiği çevresindeki dağılım
Gösterge 12: Herhangi bir zamanın baz alındığı yoksulluk riski oranı
Gösterge 13: Sosyal transferlerden önceki cinsiyete göre yoksulluk riskinde bulunanların oranı
Gösterge 14: Gini katsayısı ve gelir dağılımındaki eşitsizlik
Gösterge 15: Cinsiyete göre sürekli yoksulluk riskinde bulunanların oranı (%50 medyan)
Gösterge 16: Uzun dönem işsizlik paylaşımı
Gösterge 17: Çok uzun dönemli işsizlik oranı
Gösterge 18: Düşük eğitim düzeyindeki kişiler

Kaynak: (Bildirici, 2011: 47).

TÜİK Türkiye'nin Laeken göstergelerini 2002 (2002, 2003, 2004, 2005 yılları göstergeleri) yılı itibariyle 2005 yılında EUROSTAT' a göndermiştir.

2.1.6. Yenilenen Lizbon Stratejisi

Yenilenmiş Lizbon stratejisi ile ilk stratejide yer alan sosyal ve çevresel amaçlar stratejiden çıkarılmamış olup büyüme ve istihdam konuları üzerindeki vurgu artmıştır. Bu doğrultuda üye ülkelerden;

- Stratejiye daha fazla sahip çıkmalarının sağlanması ve bu anlamda Ulusal reform programlarının hazırlanması;
- Açık Koordinasyon Metodunun komisyon tarafından daha da geliştirilmesi
- AB ortak politikaları, bütçe ve Lizbon Stratejisi arasında uyum sağlanması istenmiştir.

Stratejinin yeni biçimi eskiye benzemekle beraber, yeni halinde ekonomi ve istihdam önemli bir ağırlık kazanmış durumdadır. 2008 yılında Brüksel'de gerçekleştirilen Avrupa Zirvesi'nde Lizbon stratejisinin 2008-2010 dönemini kapsayacak yeni dönem politikaları belirlenmiştir.

Lizbon stratejilerinin 2005 yılı içeriği daha çok istihdam ve ekonomik büyüme konuları üzerinedir. Yenilenen Lizbon'da ise daha çok istihdam ve sosyal güvenlik konularına ağırlık verilmiştir. 2001 yılı Lizbon Stratejisi'nin süresi 2010 yılı itibariyle dolmuştur. Bu süreçte uygulanan politikalarda alınan verimli sonuçların yanında yakalanamayan hedefler de söz konusudur.

10 yıllık süre içerisindeki sonuçlar ise şöyledir; En temel hedef olan istihdam oranı %64,6'da kalmış, işsizlik oranı %10'lara dayanmış, bilgi temelli ekonomiye geçiş için yapılması planlanan Ar-Ge yatırımları GSYİH'nın %1,9'unda kalmış ve sosyal transferler öncesi yoksulluk riski ise %26'ya ulaşmıştır (Bildirici, 2011:50).

Lizbon Stratejileri 2010 yılı itibariyle resmi olarak kapanmıştır. Yeteri kadar başarılı olamadığı da kabul edilmekle birlikte, “Avrupa 2020: Akıllı, Sürdürülebilir ve İçermeci Büyüme için Avrupa Stratejisi” Mart 2010 ‘da yayımlanmış olan raporun şekillenmesine kaynak teşkil etmiştir.

2.2. Dünya’da Yoksullukla Mücadele Çerçevesinde Geliştirilen Mücadele Politikaları

Çeşitli tanım ve ölçümleri yapılmasına karşın bugün gelinen noktada yoksulluk, uluslararası platformlarda insani gelişme kavramıyla tanımlanmakta ve insani gelişme hakkı çerçevesinde ele alınmaktadır. 1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi dört temel insani özgürlüğü kapsamaktadır ve yoksulluğu da ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ve fırsat eşitliği hakkı çerçevesinde değerlendirmektedir (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001:133).

Son otuz yılda dünya nüfusunun en zengin ve en yoksul % 20’si arasındaki fark 30 kattan 60 kata çıkmıştır. Bu durum Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun ulusal ve uluslararası çerçevede yoksulluğun yok edilmesi için uygun koşullar yaratılması ve yoksulluğun çok yönlü niteliklerinin yansıtıldığı konulara ağırlık verilmesi kararını aldırılmıştır. Bu çerçevede 1996’ da Yoksulluk Stratejisi İnisiyatifi Programı başlatılmış, kalkınmakta olan ülkelere yoksulluk ve eşitsizliğin nedenlerini gidermeye yönelik ulusal planlar geliştirmeleri ve güçlendirmeleri çabalarına destek sağlamıştır (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001:134).

1995 yılında ise toplanan Dünya Toplumsal Kalkınma Zirvesi’nin konusunu yoksulluğun giderilmesi oluşturmuş ve tüm ülkeler bu zirvede kendi yoksullukla mücadele sorunlarını dile getirmişlerdir. Zirvede yoksullukla mücadele insanlığın ahlaki, politik, sosyal ve ekonomik zorunluluğu olarak tanımlanmıştır. Zirveye katılan 186 ülke mutlak yoksulluğu yok etmek konusunda kendi plan ve amaçlarını dile getirmiş olmalarına rağmen, 1997 yılında UNDP’ nin 130 ülke üzerindeki araştırması sonucunda yalnız 38’ nin aşırı yoksulluğu yok etme ya da azaltma yolunda hedefler belirlediğini,

39'unun da genel yoksulluğu azaltmaya yönelik hedefler koyduğunu saptamıştır (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001:134).

UNDP'nin 1998 yılı Yoksulluk Raporu'na göre, 1996 yılında OECD, UNDP ve Dünya Bankası yoksulluğun ortadan kaldırılması konusunda küresel hedeflerin belirlenmesi amacıyla dört temel gösterge üzerinde durarak, 1993-2015 yılları için temel hedefleri açıklamışlardır. Buna göre;

Gelir Yoksulluğu; 1993-2015 yılları arasında aşırı yoksullukta yaşayan nüfusun oranını yarıya indirmek,

Görelî Yoksulluk; Hedef nüfusun en yoksullarının 5' te birinin ulusal tüketimlerini artırmak,

Kötü Beslenme; Küresel hedef 1995-2005 yılları arasında kötü beslenen çocukların oranını yarıya ve 2005-2015 yılları arasında bu oranı tekrar yarıya indirmek, (5 yaş altı düşük kilolu çocuklar)

Eğitim; 14-24 yaş arasındaki yetişkin okuryazarlığı konusunda temel hedef 1990-2015 arasında okuma-yazma bilmeyenlerin oranını kadın ve erkekler için aynı olmak üzere $\frac{3}{4}$ oranında azaltmaktır. Böylece 2015 yılında okuma-yazma bilmeyenlerin oranı %8'e inmiş olacaktır.

UNDP'nin Dünya Toplumsal Kalkınma Zirvesi'nin kararlarının uygulanması çerçevesinde yaptığı çalışmaya göre, Türkiye için aşırı yoksulluk tanımlaması yapılmamış ve gelire dayalı ve gelire dayalı olmamak üzere genel yoksulluk saptaması yapılmıştır. Bu doğrultuda Türkiye ayrı bir ulusal yoksulluk planı olmamakla birlikte, geliştirilme aşamasındaki ülke olarak görülmektedir (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001:135).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YOKSULLUK GÖSTERGELERİ VE YOKSULLUKLA MÜCADELE UYGULAMALARI

3.1. Türkiye'nin Kalkınma Süreci ve Uyguladığı İktisat Politikaları

Türkiye'nin kalkınma sürecine genel olarak bakıldığında daha çok liberal ve devletçi iktisat politikası uygulamalarına rastlanmaktadır. Türkiye 1920-1929 yıllarında liberal iktisat politikaları uygulamış, daha sonra 1930-1949 yıllarını kapsayan dönemlerinde devlet girişimci bir rol üstlenmiştir. Devletçilik rolü 1950-1960 yılları arasında yerini yeniden liberal politikaya bırakmıştır. 1960 yılı askeri darbesiyle devlet dışa bağımlı bir hale gelmiştir. 1960-1979 yılları Türkiye için dışa bağımlı ve ithal ikameci sanayileşme modelini benimseyerek geçmiştir, ancak bu model ödemeler dengesi krizine yol açtığına 1980 yılı darbesi patlak vermiştir. Şuan uygulanan politika ise devletçi ve liberal politika olarak sürdürülmektedir. Tablo 12'de Türkiye'nin kalkınma sürecinde uyguladığı iktisat politikaları dönemsel olarak belirtilmiştir.

Tablo 12. Türkiye'nin Kalkınma Süreci ve Uyguladığı İktisat Politikaları

1. Dönem	1920'lerin liberal dönemi. Yabancı yatırım desteklenmiş, sanayileşme dolaylı yoldan teşvik edilmiş, liberal ticaret rejimi kabul edilmiştir.
2. Dönem	1930-1949 yıllarını kapsayan devletçi dönem. Sanayileşme sürecinde devlet bir girişimci rolü üstlenmiş, ilk beş yıllık planların yapıldığı dönemdir.
3. Dönem	1950'lerin liberal dönemi(1950-1959). Ticaret ve yatırım serbest bırakılmıştır. Tarımın gelişmesi desteklenmiştir. Devlet alt yapı yatırımlarına önem vermiştir.
4. Dönem	İthal ikameci sanayileşmenin uygulandığı dönem(1960-1979). Korumacılık ile içe dönük sanayileşme stratejisi uygulanmıştır. İhracata ve yabancı yatırıma yönelik bir kötümserlik vardır. Devlet ara malı ve sermaye malı üretimi ile sanayileşmeye çalışmıştır.
5. Dönem	1980 sonrası neoliberal dönem. İhracat teşvik edilmiş, ticaret rejimi ve sermaye hesabı serbestleşmiştir. Doğrudan Yabancı Yatırıma önem verilmektedir. Devletin ekonomideki rolü üretimden alt yapı aktivitelerine kaymıştır.

Kaynak: (Öniş, 1999b:461).

1960'lı yıllarda Devlet Planlama Teşkilatının kurulması ve planlı ekonomiye geçiş sürecine girilmesi yoksulluk ve kalkınma adına atılmış başarılı bir adımdır. Bu kapsamda yaşam kalitesini arttırmak adına vatandaşa sosyal güvenlik, sosyal yardım gibi hizmetler sunulmuştur. Beş yıllık kalkınma planlarında gelir dağılımı adaletsizliğini ortadan kaldırmak amacıyla çeşitli politikalar geliştirilmiştir.

1970'lerde köylerden kentlere doğru yapılan iç göçün hızlanmasıyla büyük şehirlerin etrafında gecekondu bölgeleri büyümeye başladı. Kentleşme, sosyal adaletsizlik ve sosyal eşitsizlik bu dönemin en önemli problemleri oldu. 1967 yılında ücretli işçilerin yalnızca % 46'sı ve ekonomik olarak aktif olan nüfusun ise yalnızca % 11'i sosyal güvenlik sistemine dahildi (Kalaycıoğlu, 2006:232).

80'lerden sonra Türkiye büyük bir değişim süreci içerisine girmiştir. Devletin ekonomideki rolü, piyasanın işleyişine müdahalesi azaltılarak yapısal uyum sürecine girilmiştir. Amaç fiyatların esnekleştirilerek, fiyat ve miktar üzerindeki kontrollerin kaldırılması, bütçe açıklar, enflasyon ve dış borç azaltılarak makroekonomik istikrarın sağlanmasıdır. Dolayısıyla ekonominin devlet üzerindeki rolü azaltılarak ithal ikameci sanayileşme modelinden uzaklaşmış olunacaktır. Bu uygulama (esnek fiyat sistemi) büyük bir değişimi beraberinde getirmiştir. Ulaşım, haberleşme, enerji gibi altyapı yatırımları ön plana çıkararak, özelleştirmeye gidilmiştir. 1984'ten itibaren Kamu İktisadi Teşebbüsleri özelleştirmesi devletin gündeminde büyük bir yer etmiştir.

Neoliberal yapısal uyum programı Türkiye'ye büyük bir ihracat artışı payı sağlamıştır. Dışa açılmaya başlayan Türkiye'nin ihracattaki payı %80'lere ulaşmıştır. 1983 itibarıyla Türkiye uluslararası piyasalarda serbestçe borçlanmaya başladığında faiz oranlarında bir artış görülmeye başlanmıştır. % 5'lik oranda bir büyüme artışı gözlenmesinin yanında yüksek enflasyon oranı, terör, artan yoksulluk önemli sorunlar haline gelmiştir.

1980'lerde ihracattaki paylarını yükseltmeye başlayan Türkiye, bu kapsamda yoksul bireylere yönelik faaliyetlere hız vermiştir. Bu dönemde sağlık harcamaları için fon oluşturulması önerisi sunulmuş ve 1991'de Yeşil Kart uygulamasına geçilmiştir.

Uygulanan yapısal uyum programlarına paralel olarak yoksullukla mücadele kapsamında 1986 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu kurulmuştur. Gıda, yiyecek, yakacak, burs, parasal yardımları içeren fon ilçe vakıfları tarafından yürütülmektedir. 1980-2004 yılları arasında gelir dağılımında düzelmeler görülmesine karşın, ortalama enflasyon oranları 1990 yılına kadar % 50'lere, 1990-2000 yılları arasında % 80'lere ulaşmıştır. Ortalama enflasyon oranı 2000-2005 yılları arasında % 30'lara kadar inmiştir. Ortalama işsizlik oranı % 9'a ulaşmıştır.

Enflasyon oranları 2000'li yılların başlarında % 30'lara ulaşmışken 2005'ten sonra enflasyon, işsizlik oranları, GSMH ve GSYİH oranları hangi oranlara ulaşmıştır? Tablo 13'te 2005-2014 yılları refah göstergeleri verilmiştir.

Tablo 13. 2005-2013 Yılları Arasında Türkiye'nin Temel Refah Göstergeleri

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Okur-yazar Kadın Oranı %	80,3	98	80	81	80	81	85	85	90
Okur-Yazar Erkek Oranı %	96	98	95	96	96	96	96	96	98
İGE Sıralaması	94	92	84	84	79	83	92	-	90
Ana Faaliyet Kollarına Göre Cari Fiyatlarla GSYİH Büyüme Hızı	%16,1	%16,9	%11,2	%12,7	%0,2	%15,4	%18,1	%9,2	%10,2
İşsizlik Oranları	%10,6	%10,2	%10,3	%11,0	%14,0	%11,9	%9,8	%9,2	%9,7
Yıllık İhracat (Milyar Dolar)	73,5	85,5	107,3	132,0	102,1	113,9	134,9	152,5	151,8
Yıllık İthalat (Milyar Dolar)	116,8	139,6	170,1	202,0	140,9	185,5	240,8	236,5	251,7
TÜFE %	7,72	9,65	8,39	10,06	6,53	6,4	10,45	6,16	7,40
ÜFE %	2,66	11,58	5,94	8,81	5,93	8,87	13,33	2,45	6,97

Kaynak: TÜİK

4.1. Türkiye'de Yoksulluk Durumu ve Yoksulluk Göstergeleri

4.1.1. Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları

Başta Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar olmak üzere yapılan yoksulluk araştırmalarında Türkiye'de yoksulluğun önemli bir sorun olduğu görülmektedir.

UNDP tarafından her yıl yayımlanmakta olan ve insani gelişmeyi, sağlık ve eğitim gibi gelişmenin ekonomik olmayan göstergelerini de dikkate alarak İGE ile ölçen 2010 insani gelişme raporuna göre, Türkiye İnsani Gelişme sıralamasında 0.754 indeks değeriyle bölge sıralamasında 16., Dünya'da ise 62. sırada yer almaktadır.

Türkiye yoksulluk göstergeleri açısından ele alındığında gelirin adaletsiz olarak dağıldığı ülkeler arasında yer almaktadır. Nitekim yoksulluk geliştirmekte olan tüm ülkelerin sorunudur. Kişi başına düşen milli gelirin düşüklüğü, yaşanan ekonomik krizler, uygulanan başarısız politikalar bu sorunun körüklenmesini teşvik etmiştir. Bu nedenle bu sorunun üzerine gidilmesi ve acil önlemler alınması gerekmektedir.

Türkiye 80'ler sonrası önemli bir yapısal uyum sürecine girmiştir. Uygulanan ekonomi programları toplumsal ve ekonomik açıdan köklü değişimlerin gerçekleşmesine sebep olmuştur. Ancak 90'lar sonrası art arda yaşanan krizler, işsizlik, gelir dağılımı eşitsizliği sorunları Türkiye için ciddi bir sorun teşkil etmiştir.

Yoksulluğun boyutlarının ölçülmesi konusunda yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışmalardan birisi de TÜİK tarafından 2009 yılında yapılan 2009 Yoksulluk Araştırmasıdır.

Tablo 14. Türkiye’de Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları 2002-2009, Türkiye, Kent, Kır

Fert Yoksulluk Oranı (%) Türkiye								
Yöntemler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gıda yoksulluğu	1.35	1.29	1.29	0.87	0.74	0.48	0.54	0.48
Gıda+gıda dışı yoksulluk	26.96	28.12	25.60	20.50	17.81	17.79	17.1	18.08
Kişi başı günlük 1\$ altı	0.20	0.01	0.02	0.01	-	-	-	-
Kişi başı günlük 2.15\$ altı	3.04	2.39	2.49	1.55	1.41	0.52	0.47	0.22
Kişi başı günlük 4.3\$ altı	30.30	23.75	20.89	16.36	13.33	8.41	6.83	4.35
Görelî yoksulluk	14.74	15.51	14.18	16.16	14.50	14.70	15.06	15.12

Tablo 14- (devam)

Fert Yoksulluk Oranı (%) Kent								
Yöntemler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gıda yoksulluğu	0.92	0.74	0.62	0.64	0.04	0.07	0.25	0.06
Gıda+gıda dışı yoksulluk	21.95	22.30	16.57	12.83	9.31	10.36	9.38	8.66
Kişi başı günlük 1 \$ altı	0.03	0.01	0.01	-	-	-	-	-
Kişi başı günlük 2.15 S altı	2.37	1.54	1.23	0.97	0.24	0.09	0.19	0.04
Kişi başı günlük 4.3 \$ altı	24.62	18.31	13.51	10.05	6.13	4.40	3.07	0.96
Görelî yoksulluk	11.33	11.26	8.34	9.89	6.97	8.38	8.01	6.59

Fert Yoksulluk Oranı (%) Kır								
Yöntemler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gıda yoksulluğu	2.01	2.15	2.36	1.24	1.91	1.41	1.18	1.42
Gıda+gıda dışı yoksulluk	34.48	37.13	39.97	32.95	31.96	34.80	34.62	38.69
Kişi başı günlük 1 \$ altı	0.46	0.01	0.02	0.04	-	-	-	-
Kişi başı günlük 2. 15 \$ altı	4.06	3.71	4.51	2.49	3.36	1.49	1.11	0.63
Kişi başı günlük 4.3 \$ altı	38.82	32.18	32.62	26.59	25.35	17.59	15.33	11.92
Görelî yoksulluk	19.86	22.08	23.48	26.35	27.06	29.16	31.00	34.20

Kaynak: (Arpacıoğlu, Yıldırım, 2011:68).

Gıda yoksulluk oranı 2002 yılında yüzde 1.35 oranı ile en yüksek seviyelerdeyken bu oran 2009 yılında yüzde 0.48'e gerilemiştir. Gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırı altındaki nüfusun oranı ise, 2002 yılında yüzde 26,96 oranıyla diğer yıllara göre en yüksek seviyede yken aynı

şekilde bu oran 2009 yılında yüzde 18.08'e düşmüştür (Arpacıoğlu, Yıldırım, 2011:69).

2002 yılında kişi başına günlük 2.15 doların altında yaşayan oran yüzde 3.04 iken 2009 yılında yüzde 0.22'ye gerilemiştir. Kişi başına günlük harcaması satın alma gücü paritesine göre 4.3 doların altında bulunan yoksul oran 2002 yılından 2009 yılına kadar sürekli düşüş göstermiştir.

Tablo 15. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksul Fert Sayısı, 2007-2009 Türkiye, Kent, Kırsal

Yöntemler	Yoksul Fert Sayısı (Bin Kişi)								
	Türkiye			Kent			Kırsal		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Gıda Yoksulluğu Açlık	328	374	339	33	122	29	295	252	310
Yoksulluk (Gıda+ Gıda Dışı)	12.261	11.933	12.751	4.968	4.533	4.318	7.293	7.400	8.432
Kişi Başı Günlük 1 dolar Altı	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kişi Başı Günlük 2. 15 dolar Altı	356	330	159	43	93	20	313	237	138
Kişi Başı Günlük 4.3 dolar Altı	5.796	4.759	3.066	2.111	1.483	469	3.686	3.276	2.597
Görelî Yoksulluk	10.127	10.497	10.669	4.017	3.871	3.214	6.110	6.626	7.455

Kaynak: (TÜİK, 2009, Yoksulluk Çalışması Sonuçları).

Tablo 15'te yoksulluk sınırı yöntemlerine göre Türkiye'deki 2007-2009 yılları arasındaki yoksul fert sayıları görülmektedir. 2007 yılında 328.000 kişinin açlık sınırında olduğu, 12.261.000 insanın ise gıda ve gıda dışı harcamalarını karşılayamadığı görülmektedir. Aynı yıl, kentlerde 4.968.000, kırsalda ise 7.293.000 fert gıda ve gıda dışı harcamalarını karşılayamamaktadır.

2007, 2008 ve 2009 yıllarında kentlerde ve kırdaki yaşayan gıda ve gıda dışı harcamalarını karşılayamayan yoksul fertlerin sayısının birbirlerine oldukça uzak olduğu görülmektedir. 2007 yılında Türkiye’de, günlük geliri 2.15 doların altında yoksul sayısı 356.000 kişi civarındadır. Aynı sene kentte yaşayan 43.000, kırdaki da 313.000 fert bu yoksulluk sınırında yaşamaktadır.

Özet olarak Türkiye’de yoksulluk adına başarılı adımların atılmasının yanında halen yüksek seviyede yoksulluk söz konusudur.

Tablo 16. Türkiye’de Hane Halkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Sınırı, 2007–2010

Hane halkı Büyüklüğü	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
1	105	122	127	141	283	341	365	396
2	159	185	192	213	428	515	552	599
3	201	233	243	269	540	651	699	759
4	237	275	287	318	638	767	825	896
5	271	313	328	363	728	874	944	1,025
6	301	350	365	404	809	976	1,050	1,140

Kaynak: (TÜİK, 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları).

Tablo 16’da hane halkı büyüklüğüne göre yoksulluk sınırı oranları 2007-2010 yılları arası değişimi verilmiştir. Hane halkı büyüklükleri görüldüğü üzere yoksulluk sınırıyla doğru orantılıdır. Hanedeki fert sayısı arttıkça yoksulluk sınırı da oranı da artış göstermektedir. 2007 yılında 1 kişilik hane halkının açlık sınırı 105 TL. iken 2 kişilik bir ailenin açlık sınırı 159 TL’dir. 2010 yılında bir fertten oluşan hane için açlık sınırı(gıda harcamalarından oluşan yoksulluk sınırı) 141 TL, yoksulluk sınırı(gıda ve gıda dışı harcamalardan oluşan yoksulluk sınırı) ise 396 TL. iken, 2010 yılının ilk 3 ayında 6 kişilik bir ailenin açlık sınırı 404 TL. (gıda ve gıda dışı harcamalardan oluşan yoksulluk sınırı) ise 1,140 TL’dir.

4.1.2. Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluk Analizi

Türkiye'de yoksulluk sorununa ilk adım 2002 yılında Dünya Bankası'nın kredi desteği ile yürütülen Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) kapsamında uygulanan "Hane Halkı Bütçe Anketi" ile başlanmıştır. TÜİK 2002 yılından bu yana yoksulluk göstergeleri hesaplanmaktadır. TÜİK tarafından 2006 yılından itibaren gelir ve yaşam koşulları ele alınarak gelire bağlı yoksulluk göstergeleri hesaplanmaktadır.

Tablo 17. TÜİK' in İzlediği Temel Yoksulluk Göstergelerine Göre Fert Yoksulluk Oranları % (2002-2011)

TÜRKİYE	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14
Kişi başı günlük 4.3 \$'m altı	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,662	2,79
KENT	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04	0,04	0,02
Kişi başı günlük 4.3 \$'m altı	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96	0,97	0,94
KIR	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63	0,57	0,42
Kişi başı günlük 4.3 \$'m altı	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92	9,61	6,83

Kaynak: (TÜİK 2009 Yoksulluk Çalışması, 2011).

2002-2011 dönemi için TÜİK tarafından yayınlanan (Tablo 17) harcamaya dayalı mutlak yoksulluk göstergelerinin ülkemizin sosyoekonomik yapısını ortaya koyacak ve uluslararası kıyaslamalara imkan verecek şekilde revize edilmesi amacıyla TÜİK bünyesinde uzmanlarla birlikte değerlendirme çalışmaları halen devam etmektedir (TÜİK 2009 Yoksulluk Çalışması, 2011).

Bu araştırmaların yanı sıra yoksulluk sınırı ve açlık sınırı çalışmalarını Türk-İş, Kamu-Sen, Memur-Sen, DİSK gibi konfederasyonlar da düzenli olarak yürütmektedir.

4.1.3. Binyıl Kalkınma Hedefleri ve Türkiye

Birleşmiş Milletler tarafından gerçekleştirilen Binyıl Kalkınma Hedefleri 189 ulusun temsilcileri ve 147 devlet hkmeti başkanlarının da bulunduğu bir zirveyle 2000 yılında gerçekleştirilmiştir. BYK, aşırı yoksulluk ve açlığı 21. yüzyıl içerisinde son vererek, ulusal, bölgesel ve uluslararası önlemler almayı hedeflemektedir.

BKH, insani kalkınmaya yönelik olarak yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması, tüm bireyler için temel eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadının durumunun güçlendirilmesi, ocuk ölümleri, anne sağlığı, HIV/AIDS, sıtma ve diğer salgın hastalıklarla mücadele, çevresel sürdürülebilirlik ve kalkınma için küresel ortaklık konularını içermektedir. Bu hedeflerin çoğunluğu üzerinde tüm taraflar anlaşmışlardır. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu ülkeler 2015 yılına kadar gerekli çalışmaları yaparak küresel kalkınmaya katkı sağlamaları gerekmektedir. BKH'nin sayısal olması, zaman sınırı bulunması ve izleme gerekliliği nedeniyle sistematik ölçümler yapılması gerekmektedir.

Türkiye için ilgili olabilecek gösterge sayısı 38'dir. Bu raporda, Türkiye için tüm hedefler ve amaçlar, diğer amaçlarla bağlantıları üzerinde durularak analiz edilmiştir. Yararlanılan tüm veri kaynakları raporda verilmektedir. 2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması ve TÜİK Hane halkı Bütçe Anketleri rapora önemli katkılar sağlamıştır. Raporda 8 BKH amacıyla ilgili birer bölüm bulunmaktadır. Her bölümde göstergeler bazında Türkiye'nin durumu 1990 yılından itibaren ulaşılabilir en eski veriden başlayarak ele alınmıştır. BKH amaçlarıyla ilgili mevcut politikalara ve karşılaşılan zorluklara yer verilmiştir. 2005 yılında hazırlanan ilk BKH Türkiye Raporu sonrasında 2007-2013 yıllarını kapsayan 9.Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Önümüzdeki dönemde de

BKH Türkiye'nin kalkınmasında önemli bir referans kaynağı olmaya devam edecektir (DPT Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu, 2010:13).

Binyıl Kalkınma Hedefleri gerek Türkiye, gerekse çoğu gelişmekte olan ülke için büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple içinde Türkiye'nin de bulunduğu çoğu gelişmekte olan ülke küreselleşmenin nimetlerinden faydalanmak ve BYK amaçlarına ulaşmak için çaba göstermektedirler.

1990 ile 2001 yılları arasında Dünya Bankası tahminlerine göre gelişmekte olan ülkelerde aşırı yoksulluk içerisinde yaşayan insanların oranı % 28'den %21'e düşmüştür. Aşırı yoksulluk içerisinde yaşayanların sayısı 1.21 milyardan 1.09 milyara inmiştir. Çoğu bölge, özellikle Doğu Asya ve Güney Asya büyük ekonomik ve sosyal ilerlemeler kaydetmiştir (UNDP, 2005a:2).

BKH birçok ülke tarafından ilgi gören bir faaliyettir. Eylül 2000'de yapılan Bin Yıl Görüşmesinde dünya liderlerinin tarih boyunca görülen en büyük katılımı bu faaliyetin ne kadar önemsendiğinin göstergesidir.

Liderler ülkelerinin yeni bir küresel ortaklık içerisinde yoksulluk, sağlık koşulları, barış, insan hakları, cinsiyet eşitliği ve çevrenin sürdürülebilirliği konularında işbirliği içerisinde bulunacaklarına dair anlaşma imzalamışlardır. Böylece, zengin ile yoksul ülkeler arasında bir ortaklık sağlanmıştır. Kasım 2001'de Doha'da yapılan uluslararası ticaret görüşmelerinde ve daha sonra Mart 2002'de, dünya liderleri Monterrey, Meksika'da yapılan uluslararası konferansta bir araya gelerek küresel ortaklığı pekiştirmişlerdir (UNDP, 2005a:3).

Dünya'da bir milyardan fazla insan yoksulluk (günlük 1 ABD dolarının altında bir gelir) içerisinde yaşamaktadır. Bu yüzden BYK Amaçları çok büyük önem taşımaktadır. Aşırı yoksulluk öldürücü bir yoksulluk olarak tanımlanmaktadır. Çünkü, bu yoksul insanlar açlığa, hastalığa ve doğal afetlere karşı yaşamda kalmak için gerekli olan kaynaklardan mahrumdurlar.

Aşağıdaki liste BYK Hedeflerinin amaç ve kapsamını oluşturmaktadır (Şekil 2). Raporda 50 BKH göstergesinden 32 tanesine yer verilmiştir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu raporda, Türkiye'nin ilgili amaçtaki durumuyla yakından ilgili olan bazı amaç ve kapsamlara da yer verilmektedir. Türkiye hem yardım alan hem de yardım veren bir ülke olması nedeniyle alınan Resmi Kalkınma Yardımını da yer verilmektedir (DPT Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu, 2010:65).

Şekil 2. Binyıl Kalkınma Hedefleri Göstergeleri Resmi Listesi

Amaçlar ve Hedefler	Göstergeler
Amaç 1: Mutlak Yoksulluk ve Açlığı Ortadan Kaldırmak	
Hedef 1.A: 1990 ile 2015 yılları arasında günlük geliri bir doların altında olan nüfusu yarıya indirmek.	1.1 Günlük geliri 1 doların (sgp) altında olan nüfusun oranı 1.2 Yoksulluk açığı oranı 1.3 En yoksul yüzde 20'lik nüfusun toplam tüketimden aldığı pay
Hedef 1.B: Kadınlar ve gençler de dahil olmak üzere, herkes için insan onuruna yaraşır iş yaratmak ve tam ve verimli istihdama ulaşmak	1.4 İstihdam edilen kişi başına GSYH'nin büyüme hızı 1.5 İstihdamın nüfusa oranı 1.6 Günlük geliri 1 doların (SGP) altında olan ve istihdam edilen nüfusun oranı 1.7 Kendi hesabına çalışan ve ücretsiz aile işçilerinin toplam istihdam içindeki payı
Hedef 1.C: 1990 ile 2015 yılları arasında açlıkla karşı karşıya olan nüfusun oranını yarıya indirmek.	1.8 Beş yaş altındaki çocuklar arasında düşük ağırlıklı çocuk oranı 1.9 Asgari besin enerjisi tüketimini karşılayamayan nüfusun oranı
Amaç 2: Herkesin Temel Eğitim Almasını Sağlamak	
Hedef 2.A: 2015 Yılına Kadar Dünyanın Her Yerindeki Kız ve Erkek Çocuklarının İlköğretim Hakkından Eksiksiz Yararlanması	2.1 İlköğretimde net okullaşma oranı 2.2 1. sınıfa başlayan öğrenciler arasından son sınıfa ulaşanların oranı 2.3 15-24 yaş okur-yazarlık oranı, kadın-erkek
Amaç 3: Kadınların Konumunu Güçlendirmek ve Cinsiyet Eşitliğini Sağlamak	
Hedef 3.A: Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ilk ve orta öğretimde tercihen 2005 yılına kadar ve eğitimin her düzeyinde 2015 yılına kadar ortadan kaldırmak	3.1 İlk, orta ve yüksek öğretimde cinsiyet oranı 3.2 Tarım dışı sektörlerde ücretli olarak çalışan kadınların oranı 3.3 Parlamentoda kadın milletvekillerinin oranı
Amaç 4: Çocuk Ölümünü Azaltmak	
Hedef 4.A: 1990 ve 2015 yılları arasında, beş yaş altı çocuk ölümlerinin 2/3 oranında azaltılması.	4.1 5 yaş altı ölüm hızı 4.2 Bebek ölüm hızı 4.3 Kızamık aşısı olan bir yaş altı çocuk oranı
Amaç 5: Anne Sağlığını İyileştirmek	
Hedef 5.A: 1990 ve 2015 yılları arasında gebelik, doğum ve loğusalık sırasında meydana gelen anne ölümlerinin 3/4 oranında azaltılması.	5.1 Anne ölüm hızı 5.2 Eğitilmiş sağlık personeli tarafından yaptırılan doğumların oranı
Hedef 5.B: 2015 yılına kadar, üreme sağlığında evrensel erişimin sağlanması	5.3 Gebeliği önleyici yöntem kullanma oranı 5.4 Adölesan doğum oranı 5.5 Doğum öncesi bakımın kapsama oranı (en az bir ziyaret ve en az dört ziyaret) 5.6 Karşılammış aile planlaması ihtiyacı

Amaç 6: HIV/AIDS, Sıtma ve Diğer Salgın Hastalıklarla Mücadele Etmek	
Hedef 6.A: 2015 yılında HIV/ AIDS yayılımını durdurmuş olmak ve geriletmeye başlatmak	6.1 HIV'nin 15-24 yaş grubunda yaygınlık oranı 6.2 En son yüksek riskli cinsel ilişkide kondom kullanma oranı 6.3 15-24 yaş grubunda HIV/AIDS'ten korunmada doğru bilgilere sahip olanların oranı 6.4 10-14 yaş grubunda okula devam eden yetimlerin yetim olmayanlara oranı
Hedef 6.B: : 2010 yılına kadar HIV/ AIDS için gerekli olan tedaviye ihtiyaç duyanların tedaviye erişiminin sağlanması	6.5 HIV tedavisi - Son 12 Ayda ARV tedavisini sürdürme
Hedef 6.C: 2015 yılına gelindiğinde sıtmanın ve diğer salgın hastalıkların yayılımını durdurmuş olmak ve geriletmeye başlamak	6.6 Sıtma yaygınlık oranı ve sıtmayla ilişkili ölüm hızları 6.7 5 yaş altı çocuklarda uyurken böcekten korunmak için cibinlik kullananların oranı 6.8 Uygun anti-sıtma ilaçlarıyla tedavi edilen 5 yaş altı çocukların oranı 6.9 Tüberküloz yaygınlık oranı ve tüberkülozla ilişkili ölüm hızları 6.10 Doğrudan gözlenen tedavi kısa dönemli kursu sırasında bulunan ve tedavi edilen tüberküloz vakalarının oranı
Amaç 7: Çevresel Sürdürülebilirliğin Sağlanması	
Hedef 7.A: Sürdürülebilir kalkınma ilkelerini ülke politikaları ve programları ile bütünleştirmek ve çevresel kaynakların yok oluşunu tersine çevirmek	7.1 Ormanların kapladığı alan 7.2 Karbon dioksit emisyonları (toplam ve kişi başına) 7.3 Ozon tüketen maddelerin kullanımı 7.4 Sağlıklı biyolojik limitlere sahip batık stoklarının oranı
Hedef 7.B: 2010 yılına kadar önemli bir oranda düşüş sağlayarak bioçeşitlilik kaybını azaltmak	7.5 Kullanılan su kaynaklarının oranı 7.6 Korunan karasal ve denizel alanların oranı 7.7 Nesli tehdit altındaki türlerin oranı
Hedef 7.C: 2015 yılına kadar güvenli içme suyuna ve temel atık sistemine erişimi olmayan nüfusun oranının yarı yarıya azaltılması	7.8 İyileştirilmiş içme suyu kaynağı kullanan nüfusun oranı 7.9 İyileştirilmiş atık su sistemi kullanan nüfusun oranı
Hedef 7.D: 2020 yılına kadar gecekonduda yaşayan en az 100 milyon kişinin yaşamlarında belirgin bir iyileşmenin sağlanması	7.10 Gecekonduda yaşayan nüfusun oranı

Amaç 8: Kalkınma için Küresel Ortaklıklar Geliştirmek	
<p>Hedef 8.A: Açık, kurallara bağlı, tahmin edilebilir, ayrımcılık içermeyen ticaret ve finans sistemleri geliştirmek (Ulusal ve uluslararası düzeyde iyi bir yönetim, kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasını da içerecek şekilde)</p> <p>Hedef 8.B: En az gelişmiş ülkelerin özel ihtiyaçlarına yönelmek (azgelişmiş ülkelerin ihracatları için tarife ve kota muafiyetleri; ağır borç yükü altındaki yoksul ülkeler için geliştirilmiş borç rahatlatma programları ve ikili resmi borçların iptalini ve ayrıca yoksulluğu azaltmayı hedefleyen ülkeler için daha cömert resmi kalkınma yardımları içerecek şekilde)</p> <p>Hedef 8.C: Denize kıyısı olmayan ülkelerin ve kalkınmakta olan küçük ada ülkelerinin özel ihtiyaçlarını ele almak (Kalkınmakta Olan Küçük Ada Ülkelerinin Sürdürülebilir Kalkınması için Eylem Programı ve BM Genel Kurulunun 22. Özel oturumu çıktıları vasıtasıyla)</p> <p>Hedef 8.D: Borçları uzun vadede sürdürülebilir hale getirmek için ulusal ve uluslararası önlemler almak ve kalkınmakta olan ülkelerin borç problemleri ile kapsamlı şekilde ilgilenmek.</p>	<p>Aşağıda listelenen bazı göstergeler en az gelişmiş ülkeler, Afrika, kalkınmakta olan denize kıyısı olmayan ülkeler ve kalkınmakta olan küçük ada ülkeleri için farklı biçimde izlenmektedir</p> <p><u>Resmi Kalkınma Yardımları (RKY)</u></p> <p>8.1 OECD/DAC donör ülkelerinin GSYH yüzdesi olarak toplam ve En Az Gelişmiş Ülkelere yönelik Net Resmi Kalkınma Yardımı (RKY)</p> <p>8.2 OECD/DAC donör ülkelerinin temel sosyal hizmetler için (temel eğitim, temel sağlık, beslenme, temiz su ve atık sistemi) toplam iki taraflı sektöre ayrılabilir RKY oranı</p> <p>8.3 OECD/DAC donör ülkelerinin bağlı olmayan ikili yardım oranı</p> <p>8.4 Denize kıyısı olmayan ülkelerin aldıkları RKY'nın GSMH'larına oranı</p> <p>8.5 Küçük ada ülkelerinin aldıkları RKY'nın GSMH'larına oranı</p> <p><u>Pazara ulaşım</u></p> <p>8.6 Gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ve az gelişmiş ülkelere yaptıkları toplam ihracatın (silahlar hariç olmak üzere) oranı (gümrüksüz)</p> <p>8.7 Gelişmiş ülkeler tarafından geliştirmekte olan ülkelerin tarımsal ürünlerine, tekstil ve giyime ortalama gümrük tarifeleri</p> <p>8.8 OECD ülkeleri için GSMH'larının oranı olarak tarımsal destek hesabı</p> <p>8.9 Ticaret kapasitesi oluşturmak için sağlanan RKY oranı</p> <p><u>Borç Sürdürülebilirliği</u></p> <p>8.10 HIPC (Ağır Borçlu Yoksul Ülkeler) karar ve tamamlama (kümülatif) puanlarına ulaşan toplam ülke sayısı</p> <p>8.11 HIPC ve MDRI inisiyatifleri kapsamında taahhüt edilen borç hafifletilmesi</p> <p>8.12 Mal ve Hizmetlerin ihracatının yüzdesi olarak borç servisi</p>
<p>Hedef 8.E: Kalkınmakta olan ülkelerin önemli ilaçlara makul fiyatlarla ulaşması için ilaç şirketleri ile işbirliği yapmak</p>	<p>8.13 Satın alınabilir temel ilaçlara sürdürülebilir ulaşımı olan nüfusun oranı</p>
<p>Hedef 8.F: Başta bilgi ve iletişim teknolojileri olmak üzere yeni teknolojilerin özel sektörle işbirliği içinde yaygınlaştırılması</p>	<p>8.14 100 kişi başına telefon hattı sayısı</p> <p>8.15 100 kişi başına cep telefonu aboneliği</p> <p>8.16 100 kişi başına internet kullanıcısı</p>

Kaynakça: (DPT Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu, 2010:66).

5.1. Yoksullukla Mücadele Kapsamında Benimsenmesi Gereken Temel Politikalar

Yoksulluğun evrensel bir sorun olması sebebiyle ülkelerin uluslararası platformlarda mücadele politikaları geliştirmesi gerekmektedir. Türkiye de bu kapsamda harekete geçmesi gereken ülkelerdendir ve bir eylem planı oluşturması gerekmektedir. Bu eylem planını oluştururken makroekonomik politika araçlarını da kullanması gerekmektedir.

Mücadele kapsamında yapılması gerekenler ise, yoksulluk sorununu yaşayan kesimin yoksullukla mücadele kapsamındaki faaliyetlere katılımı sağlanarak, sivil toplum örgütleri ve yardım kuruluşları harekete geçirilmelidir. Mücadele politikaları çerçevesinde dolaylı ve doğrudan hizmet veren programlar halka açılarak, özellikle yoksulluk sınırı oluşturulurken minimum gıda sepeti baz alınmalı; gıda, sağlık gibi harcamalara ayrılan payların artırılmasına zemin hazırlanmalıdır.

Devlet Planlama Teşkilatı bu doğrultuda yıllardır uygulamakta olduğu ve illerin 2/3'ünü kapsayan Kalkınmada Öncelikli Yörelere uygulamasının kaldırılması gerektiğine değinerek, mücadele kapsamında bu yörelere kalkınmasına bu uygulamanın herhangi bir faydası olmadığını bu yörelere için umutların yitirildiğini belirtmiştir. Yöre seçimi yerine, hedef kitle seçimine gidilmesi ve bu noktada sivil toplum örgütlerinin denetimlerine açık olarak şeffaf politikaların ilanı ve izlenmesinin çok daha yararlı ve hedefe dönük olduğu düşünülmektedir. Yoksullukla mücadele, kapsamlı ve kararlı politikaların izlenmesi gereken makroekonomik ve sosyal politikalar yolu ile olabilir. Bu ise, mekan boyutunu da içeren kapsamlaştırılmış bir planlamayı gerektirmektedir (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2001:169).

Genel nüfus sayımları bu konuda büyük önem taşımaktadır. Yoksulluk konusunda nitelik ve niceliksel verilere ulaşarak ülke yoksulluk profili çıkartılmalıdır. Bu kapsamda belediyelere büyük görevler düşmektedir. Her il kendi yoksulluk mücadele planını çıkartmalı, belediyeler hizmet ettikleri

yerleşim yerlerinde yaşam standartlarının yükseltilmesi adına finansmanlar sağlamalıdır.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporuna göre gerçek şu ki; geleneksel aile yapısının çözülmesiyle birlikte, aileler, özellikle kentlerde, daha önce kadınlar tarafından karşılıksız olarak sunulan hizmetlerden ve üretimlerden yararlanamamaktadırlar. Çocuk, yaşlı, hasta bakımı, aile fertlerinin tüketimi için dayanıklı yiyecek maddeleri üretimi, giyecek üretimi gibi çok çeşitlenebilen bu hizmetlerin, sosyal olarak sunulmasını sağlayacak kurumsal mekanizmalar oluşturulmalı ve işletilmelidir. Bu hizmetlerin sunumu bakımından, yerel yönetimleri bağlayıcı düzenlemeler yapılmalıdır (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2001:170).

6.1. Yoksulluk İle Mücadele Kapsamında Çalışma Yürüten Kurum ve Kuruluşlar

6.1.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

Eski adıyla Kadın, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olan bakanlık 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı adı altında faaliyet yürütmektedir. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri gibi birimleri de içerisine kapsayan bakanlık çeşitli yardım faaliyetleriyle başarılı işlere imza atmaktadır.

6.1.1.1. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü

1986 yılında Sosyal Yardımlaşma Teşvik Fonu oluşturularak Başbakanlığa bağlı olarak hizmet yürütmektedir. Etkisi muhtaç vatandaşların geleceğe güvenle bakmasını ve ihtiyaçlar doğrultusunda gerekli sosyal yardımların yapılmasını sağlamaktır. 9 Aralık 2004 tarihinde 5263 sayılı kanun çıkarılarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü oluşturulmuş, 2011 yılında 633 sayılı karar ile T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü adını almıştır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları 3294 sayılı kanunun amacına uygun çalışmalar yapmak ve ihtiyaç sahiplerine ayni ve nakdi yardım yapmak üzere ülkemizin tüm il ve ilçelerinde kurulmuştur. Vakıfların karar organları Vakıf Mütevelli Heyetidir. Vakıflar en kısa zamanda ihtiyaç sahiplerine yardımların ulaştırılması açısından devlet ve vatandaş arasında bir köprü görevi görmektedir. 2004 yılında heyetlerde değişikliğe gidilerek seçimle gelen üye sayısı ve seçim koşulları değiştirilmiştir. Bu doğrultuda köy muhtarlarının kendi seçeceği üyeler ile sosyal yardım alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının seçeceği üyelerin il genel meclisi tarafından seçilen hayırsever vatandaşların Mütevelli Heyetinde yer almaları sağlanmıştır. Böylelikle atanmış ve seçilmiş kişilerde eşitlik sağlanarak demokratik katılım sağlanmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2013:11).

3294 sayılı kanunla kurulan SYDTF, ihtiyaç sahiplerine ayni ve nakdi yardımda bulunmak üzere her il ve ilçede kurulmuştur. Toplam 973 il ve ilçede vali ve kaymakam başkanlığında çalışan bu vakıflar yardımların en kısa zamanda ilgili kişilere ulaşmasını sağlamaktadırlar (Doğan, 2008:66-68).

SYDGM'nin temel işlevi ve faaliyet alanı yoksullukla mücadeledir. Bu bakımdan istihdamda kullanılan araçların içerisinde en önemlilerini teşkil etmektedir. İstihdama yönelik uygulamalar proje desteği başlığı altına girmektedir (Odabaşı, 2009:49).

Tablo 18. Rakamlarla Türkiye’de Sosyal Yardım

Toplam Sosyal Yardım ve Hizmet Harcaması Tutarı	19.824.984,46 (Bin TL)*
Sosyal Harcamaların GSYİH’ye Oranı	%1.40*
Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı (SYDV)	2.101.611
Sosyal Yardımlardan Faydalanan Kişi Sayısı (SYDV)	6.370.100
Düzenli Yardımlardan (ŞNT,EVEK) Faydalanan Hak Sahibi Sayısı	1.657.144
Geçici (Sürelili) Yardımlardan Faydalanan Hak Sahibi Sayısı (SYDV)	1.994.470
Sosyal Yardımlardan Faydalanan Kadınların Oranı (SYDV)	%70
2022 Yaşlılık ve Engelli Maaşı Hak Sahibi Sayısı	1.228.355
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Sayısı (SYDV)	973

Kaynak: (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2013:7).

6.1.1.2. Eğitim Destek Programları

Her öğretim yılının başlangıcında dar gelirli ve yoksul ailelerin çocuklarına eğitim yardımları yapılmakta, önlük, çanta, kırtasiye gibi okul ihtiyaçlarının karşılanması için SDYTF’den Vakıflara yörenin nüfusu, sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi dikkate alınarak kaynak aktarımı yapılmaktadır. Bu amaçla, 2003-2004 eğitim-öğretim dönemi başında 10.227.000 YTL; 2004-2005 döneminde 30 milyon TL kaynak aktarılmış; 2005-2006 döneminde bu kaynak yaklaşık %60 oranında artırılarak 50 milyon TL’ye ulaşmış; 2006-2007 eğitim dönemi başında ise Fon’dan 50 milyon TL kaynak bu amaç için kullanılmıştır. 2007-2008 eğitim dönemi

Eğitim Materyali Yardımları için de Fon'dan 70 milyon TL kaynak ayrılmış ve vakıflara aktarılmıştır. 2008 yılı Haziran ayından itibaren Eğitim Materyali yardımları her eğitim ve öğretim döneminin başında olmak üzere iki kez yapılmaya başlanmıştır. 2008 yılında bu kapsamda Fondan 94,9 Milyon TL; 2009 Eylül ayı itibariyle ise 114,4 Milyon TL kaynak aktarılmıştır (Pire, 2011:48-49).

2012 yılı itibariyle eğitim materyali olarak 117.12 Milyon TL, 2013 Mart ayı itibariyle 65.68 Milyon TL kaynak aktarılmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2013:25).

Tablo 19. Taşımalı Eğitim Yardımları

Yılı	Aktarılan Kaynak (TL)	Yararlanın Sayısı(Tahmini)
2003	10.227.000	85.907
2004	30.000.000	1.497.238
2005	50.000.000	1.697.266
2006	50.000.000	2.000.000
2007	70.000.000	2.000.000
2008	94.900.000	2.000.000
2009	183.740.000	2.000.000

Kaynak: (Pire, 2011:50).

Tablo 20. Yüksek Öğrenim Bursu Yardımları

Dönem	Aktarılan Kaynak (TL)	Öğrenci Sayısı
2003	113.879.000	213.898
2004	126.803.000	147.867
2005	92.750.245	94.182
2006	58.076,907	45.807
2007	11.629.742	12.693
2008	6.140.260	4.413
2009	3.010.000	1.892

Kaynak: (Pire, 2011:50).

1989 yılından itibaren faaliyet gösteren Başbakanlık Bursu, 2003-2004 yıllarında görevini KYK'ya devretmiştir ve fondan öncelikli olarak başarılı öğrenciler yararlanmaktadır.

6.1.1.3. Aile Destek Yardımları

SYDGM yoksul ailelere temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gıda, kömür, yakacak, ev bakım ve onarımı, ayni ve nakdi yardımlar (bir kereye mahsus olmak üzere) yaparak muhtaç vatandaşlara sosyal destek vermektedir.

Tablo 21. Aile Destek Yardımları (2007-2009)

Aile Yardımları	2007		2008		2009	
	Kişi/Aile Sayısı	Aktarılan Kaynak (TL)	Kişi/Aile Sayısı	Aktarılan Kaynak (TL)	Kişi/Aile Sayısı	Aktarılan Kaynak(TL)
Gıda Yardımı		140.000.000	2.106.1 66	218.447.440	2.063.3 63	378.973.254 ,08
Yakacak Yardımı (Kömür Nakliye)		5.872.400	2.347.7 28	6.615.750	2.256.2 65	9.126.000,0 0
Barınma Yardımı	642	2.503.950	27.501	40.095.703	20.183	50.001.966, 75
Toplam	642	148.376.350	4.481.6 95	265.158.893	4.339.8 11	48.081.220, 83

Kaynak: (Pire, 2011:51).

Ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde bulunan vatandaşların temel ihtiyaçlarının karşılanması için, SYDTF'dan SYD Vakıflarına kaynak gönderilmektedir. 2008 yılı Haziran ayından itibaren gıda yardımları üçer aylık periyotlarla yılda 4 kez yapılmaya başlanmıştır. Periyodik Gıda Yardımları ve Diğer Gıda Yardımları kapsamında 2009 yılında toplam 378.953.254,08 TL kaynak fondan SYD Vakıflarına aktarılmıştır (Pire, 2011:51-52). 2012 yılında gıda yardımı kapsamında 131.11 Milyon TL kaynak aktarılmıştır. Yakacak yardımları kapsamında ise 2012 yılında 2.082.620 aile için 1.974.455 ton kömür dağıtılmıştır. Barınma yardımları kapsamında ise 1.499 kişi için 13.44 Milyon TL kaynak aktarılmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2013:25).

6.1.1.4. Engelli İhtiyaç Yardımları

3294 sayılı kanun kapsamındaki yoksul engelli vatandaşların topluma uyumunu kolaylaştıracak her türlü yardımın karşılanmasına yönelik yürütülen bir sosyal yardım programıdır. 2012 yılında engelli ihtiyaçları kapsamında 97.722 TL aktararak 10 kişinin faydalanması sağlanmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2013:30).

6.1.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü

2008 yılında yürürlüğe giren 5737 sayılı Vakıflar Kanunu ve Vakıflar Yönetmeliği çerçevesinde çalışmalarını yürüten VGM, doğrudan sosyal yardım amaçlı kurulmamış olsa da, yoksullara yönelik ayni ve nakdi yardım programları uygulayan Başbakanlığa bağlı bir tüzel kuruluştur. Genel Müdürlüğün sosyal yardım kapsamında değerlendirilebilecek hizmetleri ekonomik destek, ayni yardım, eğitim desteği, sağlık hizmeti balıkları altında verilmektedir. Ekonomik destek amaçlı muhtaç kişilere aylık bağlanmaktadır. Annesi ve babası olmayan muhtaç çocuklar ile, %40 ve üzeri engeli olan muhtaçlara sosyal güvencesi olmaması, herhangi bir gelir ya da aylığı bulunmaması, mahkeme kararıyla veya kanunla bakım altına alınmamış olması, gelir getirici taşınır ya da taşınmaz malı mevcut olmaması veya olup da bunlardan elde edeceği gelirin belirlenmiş olan muhtaç aylığını geçmemesi halinde, 2010 yılı itibariyle aylık 305.17 TL tutarındaki muhtaç aylığı bağlanmaktadır (Uçar, 2011:78).

Sosyal güvencesi bulunmayan ve asgari ücretin altında maaş alan yoksullara VGM ayni yardım kapsamında kuru gıda ve sıcak yemek yardımı yapmaktadır. Bunun yanında eğitim desteği kapsamında orta öğretim öğrencilerine 50 TL burs yardımı yapmaktadır. Genel Müdürlük tarafından 2014 yılı sonuna kadar Sosyal Yardımları Kalitesini Arttırarak Yaygınlaştırmak amacının gerçekleştirilmesi amacıyla sosyal yardım taleplerinin % 75 'ni hizmetle karşılamak hedefi öngörülmektedir.

6.1.3. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Avrupa Birliği uyum sürecinde sosyal politika alanında, Birliğin “ Avrupa İstihdam Stratejisi” ve “Yoksullukla ve Sosyal Dışlanma Mücadele Stratejisi” ne uyum çalışmaları yapmaktadır. Avrupa İstihdam Stratejisi'ne uyum sağlamak için “Ortak İstihdam Değerlendirme Belgesi” üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Diğer tarafta Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmayla Mücadele Stratejisi'ne dahil olma çalışmaları 2004 yılında başlamış, Avrupa Birliği üyeliğine aday ülkeler

tarafından uyum sürecinde hazırlanması gereken "Ortak İçerme Belgesi"nin hazırlanma çalışmaları Bakanlık tarafından yürütülmektedir. Bununla birlikte Bakanlık, 2022 sayılı 65 yaşını doldurmuş, muhtaç, güçsüz ve kimsesiz Türk vatandaşlarına sosyal yardımlarda bulunmaktadır. Bakanlık 2013 yılı itibariyle 16 yaşını doldurmuş işçilere asgari ücret olarak 803.69 TL, 16 yaşını doldurmamış işçiler için ise 700.73 TL maaş vermektedir (www.cs.gb.gov.tr Erişim Tarihi: 21.07.2013).

6.1.4. Sağlık Bakanlığı

Sosyal güvencesi olmayan ve yeşil kart almaya hak kazanamayan vatandaşların ödeme güçlerini aşan sağlık harcamalarının karşılanması için Sağlık Bakanlığı çeşitli yardımlarda bulunmaktadır. Yeşil kart sahibi yoksullara verilen sağlık yardımları ise, 2005 yılından itibaren Sağlık Bakanlığı'na devredilmiştir. Ayrıca özürli vatandaşların protez, işitme cihazı, sakat arabası, araç gereç ihtiyaçları da sağlık yardımları kapsamında yer almaktadır. Tedavi giderlerine yönelik destekler ve şartlı nakit transferleri için 2006 yılında aktarılan tutar 10.7 Milyon TL olmuştur (Gündoğan, 2008:53).

1 Ekim 2008 tarihinde yürürlüğe giren 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile yeşil kart uygulamasına son verilmesi, ödeme gücü olmayan kişilerin Genel Sağlık Sigortası kapsamına girmesi ve bu kişilerin primlerinin devletçe karşılanması 2011 yılında yürürlüğe girmiştir (Uçar, 2011:79).

2012 yılında bakanlık bütçesine yeşil kart ödeneği hariç 13.8 milyar lira tahsis edilmiştir. Sağlık Bakanlığı'na ayrılan finansmanın GSYİH içindeki payı ise 2002 yılında %1.5 iken, 2012 yılında %2.2' ye yükselmiştir.

Aile Sağlığı merkezlerinde 2012 öncesi 17.800 hekim görev alırken, bu oran 2012 ve sonrasında 20.811 hekime yükselmiştir. Sağlık Bakanlığı hizmet kapsamını her dönem güncelleyerek kaliteli sağlık hizmeti sunmaktadır (www.sgb.saglik.gov.tr Erişim Tarihi: 21.07.2013).

SONUÇ VE ÖNERİLER

İktisat biliminin temel amaçlarından birisi de toplumun refah düzeyini yükseltmektir. Refah düzeyinin yükseltilmesi için aşılması gereken en önemli sorun ise yoksulluktur. Yoksulluk olgusu karmaşık bir yapıdadır ve tek bir tanımından bahsetmek güçtür. Yoksulluk sorunuyla başa çıkmak için beslenme, barınma, giyinme, sağlık, ulaşım, sosyal hayata katılma gibi temel ihtiyaçların karşılanması gerekmektedir.

Yoksulluğun nedenselliğine inerken kırsal-kentsel bazda ele alınması yerinde olacaktır. Zira yoksulluk çoğu zaman kentsel bazda ele alınmaktadır. Kırsal sorunlar yoksulluk araştırmalarında daha arka planda yer almaktadır. Bunun en büyük sebebi ülkelerin gelişme süreçlerinde tarımın ulusal ekonomiye katkısının azalmasıdır. Kırsal kesimde kaynaklara ulaşamama, altyapı-hizmet yetersizliği, bilgiye ulaşamama gibi faktörler ön plana çıkarak yoksulluğa yön vermektedir. Yoksulluk ülkeler bazında türleri itibariyle incelendiğinde genel olarak mutlak yoksulluk ve gelir yoksulluğu olarak ele alınmaktadır. Ancak yoksulluk gibi yelpazesi geniş bir konunun sadece gelir dağılımı açısından incelenmesi verimli sonuçlar alınmasını engellemektedir. Zira yoksulluk yalnızca açlık, gelir eşitsizliği demek değildir. Yoksulluk bireyi her açıdan değerli kabul ederek, her alanda hayata katılımının göz önünde bulundurulması gereken çok boyutlu bir kavramdır.

16. yüzyılda ilk kez etkilerinin görülmeye başlandığı yoksulluk olgusu, 80 sonrası dünyada neoliberal ekonomiye geçiş sürecinde ekonominin boyut değiştirmesi, yaşanan krizler, işsizlik, makroekonomik dengelerin değişmesiyle önemini daha da artırmıştır. 80 sonrasında dünyaya merhaba diyen küreselleşmenin; ekonomik, sosyal, siyasal, teknolojik ve kültürel bazda birlik anlamını taşıması beklenirken; dünya bir anda gelir adaletsizliklerinin hızla arttığı, piyasa mekanizmasının ve ekonominin her alanında karşı karşıya kaldığı dışlama içerisinde bulmuştur kendisini.

80'lerden itibaren parlayan neoliberal politika İMF, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların önderliğinde etkilerini giderek arttırmıştır. 70'ler sonrasındaki petrol krizleri ekonomide durgunluk yaşatmış, gelişmiş ülkeler ise hızlı büyüme trendini yakalayarak başta İngiltere, ABD, Çin gibi ülkeler olmak üzere yapısal uyum programı geliştirmeye başlamıştır. Sonucu belli olan bu neoliberal politika dünyada yoksulluğu beraberinde getirmiştir. Yoksulluk dünyayı sarmaya başladığında giderek ciddi boyutlara ulaşmış, özellikle gelişmekte olan ülkelerde alarm vermeye başlamıştır. Tarihsel süreç böyle işlerken bu soruna dur demek için bazı mücadele politikaları geliştirmek üzere uluslararası kurum ve kuruluşlar harekete geçmişlerdir.

Türkiye ise yoksullukla I.ve II. Dünya Savaşı sonrasında karşılaşmıştır. Yoksulluk insanlığın başlangıcından bu yana var olan bir sorun olmakla birlikte, ekonomik boyutları özellikle gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye'de savaşlar, art arda yaşanan krizler, makroekonomik dengesizlikler sonrasında daha hissedilir boyutlara ulaşmıştır. Türkiye yoksullukla başa çıkmak amacıyla 1960'tan itibaren beş yıllık kalkınma planları yaparak harekete geçmiştir.

Planlı kalkınma dönemine geçildikten sonra Türkiye hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. Yoksullukla mücadelede şüphesiz en önemli adım büyümedir. Ekonomik büyümenin gerçekleştirilebilmesi içinse iki yaklaşımdan söz etmek mümkündür. İlki doğrudan yaklaşımdır. Bu yolda ekonomik büyüme, yoksulluğu azaltarak yoksulların gelirlerinde hızlı bir artış sağlar. Büyümenin gerçekleşebilmesi için yoksulların bulunduğu sektör, gelir dağılımları, yoksulların sahip oldukları üretim faktörlerinin bilinmesi gerekmektedir. İkinci yol ise dolaylı yaklaşımdır. Bu da kamu sektörünün yeniden dağıtım politikasıyla yoksul nüfusun gelir artışını sağlamaktadır. Yoksullar için yapılan sosyal harcamalar yoksulların büyümeye dahil olmalarını sağlar. Birinci yol ne kadar etkili gibi görünse de, ikinci yol daha çok tercih edilmektedir. Zira dolaylı yaklaşım yoksulların ekonomik hayata daha fazla katılmalarına imkan sağlamaktadır.

Yoksullukla mücadelede bir diğer önemli adım makroekonomik istikrarın sağlanmasıdır. Makroekonomik politikalar krizlerin ve dalgalanmaların etkilerini azaltarak ekonomide istikrar ve büyümeye imkan verecektir. Yüksek enflasyon ve bütçe açıkları yoksullara zarar vermektedir. Dolayısıyla döviz kuru politikası uygulanırken aşırı değerli döviz kurundan kaçınılmalıdır.

Yoksul insanların ekonomik ve sosyal hayata katılımları ve dışlanmanın önlenmesi adına atılacak bir diğer adım insani gelişmedir. Bireylerin kapasitelerini, yaratıcılıklarını arttırmak adına çok önemli yeri olan insani gelişmede eğitim, sağlık, temiz su kullanımı, barınma, giyinme, ulaşım gibi gelir temelli ihtiyaçlar dışındaki elzem ihtiyaçlarının da karşılanması insani gelişme açısından büyük önem taşımaktadır.

Uluslararası kurum ve kuruluşlar yıllardır yoksulluk sorununun çözümü için bu saydığımız faaliyetler üzerine yoğunlaşmışlardır ve başarılı adımlar da atılmıştır. Binyıl Kalkınma Amaçları ve Hedefleri tam da bu noktada faaliyet göstermektedir. Bu hedefler aşırı yoksulluk ve açlık çeken yoksul insanları 2015 yılı itibariyle yarıya indirmek gibi bir hedef içerisindedirler. Şayet bunu gerçekleştirebilirlerse 500 milyon insan açlıktan kurtulacaktır. Binyıl Kalkınma Hedefleri ülkeler açısından ele alındığında özellikle Doğu ve Güney Asya'nın büyük bir ekonomik ilerleme gösterdikleri görülmektedir. Sahra altı Afrika ülkeleri ise bu hedefi gerçekleştirememişlerdir. Latin Amerika ise düşük büyüme oranlarına rağmen gelecek vaad etmektedir.

Türkiye'de yoksulluğun nedenleri araştırılırken daha çok parasal nedenlerin üzerine gidilmiştir. Yoksulluk sınırı ölçümlerine göre yoksulluk göstergelerine bakıldığında günlük 1 ABD doları ve gıda yoksulluğuna göre Türkiye'de yoksulluğun az olduğu, hatta kronik yoksulluğun mevcut olmadığı saptanmıştır. 2005 yılında Türkiye'de 7.000 civarında yoksul olduğu, gıda yoksulluğu ölçümü olarak ele alındığında ise bu rakamın 623.000 civarında olduğu tespit edilmiştir. Gıda ve gıda dışı harcamalar olarak ele alındığında Türkiye'de 14.681.000 yoksulun var olduğu tespit edilmiştir. Bu oran kırsalda 8.994.000, kentte ise 5.687.000 'dir. Bu oranlar hane halkı büyüklüğü ile

doğru, eğitim seviyesi ile ters orantılı olduğu görülmektedir. Yoksulluğun nedenlerini çoğaltmak mümkündür. Peki devlet bu konuda ne gibi önlemler almaktadır?

Türkiye 1986 yılından itibaren yoksullukla mücadele kapsamında bazı tedbirler almaya karar vermiştir. İlk olarak 1991 yılında yeşil kart uygulamasına geçerek sosyal güvencesi olmayan bireylere sağlıktan yararlanma hakkı tanımiştır. Sonrasında Sosyal Hizmetler ve ocuk Esirgeme Kurumu, alışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı vb. vakıf, kurum ve kuruluşlar mücadele kapsamında pek çok faaliyet göstermektedir. TÜİK 2002 yılından bu yana her yıl yoksulluk göstergelerini yayınlamaktadır. 1960'tan bu yana Beş Yıllık Kalkınma Plan ve Programları, mücadele kapsamında amaç ve hedefler belirlenmekte ve uygulamaya konmaktadır.

Sonuç olarak Türkiye, yoksulluk sorununun büyüyen önemini kabul etmeli, uzun vadede çözüm sağlamak için dolaylı ve doğrudan mücadele yaklaşımlarını birlikte uygulamanın yanında, İnsani gelişme ve insanın ön planda tutulduğu, insana yatırımın yapıldığı bir politika benimsemelidir. Beşeri sermayenin geliştirilmesi ve insani gelişmenin sağlanması hem iktisadi kalkınmayı sağlayacak, hem de yoksulluk sorununu ortadan kaldıracaktır.

KAYNAKÇA

- ACEMOĞLU, Daron; ROBINSON, James A. (2002), "The Political Economy of the Kuznets Curve, Review of Development Economics, 6 (2), 183-2003.
- ARPACIOĞLU, Özge, YILDIRIM, Metin (2011), Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluğun Analizi, Niğde Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt.4, Sayı:2, Niğde.
- ATEŞ, Gürkan, ÖĞÜTOĞULLARI, Eren (2012), Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Mikro kredi Uygulamaları, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık, Cilt:14, Sayı:2
- BARDHAN, Pranab; UDRY, Christopher (1999), Development Microeconomics, Oxford University Press, 1. Baskı.
- BAYINDIRLIK ve İSKAN BAKANLIĞI (2009), "Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar".
- BHAGWATI, Jagdish N.(2002), "Democracy and Development Economics, 6 (2).
- BİLDİRİCİ, Zeki (2011), Avrupa Birliği'nde Yoksullukla Mücadele ve Türkiye'nin Uyum Sürecindeki Yeni Uygulamalar, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- BUĞRA, Ayşe (2005), Yoksulluk ve Sosyal Haklar, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Politika Forumu.
- CAFRI, Reyhan (2009), Adana İlinde Yoksulluğun Analizi: Sınırlı Bağımlı Değişkenli Modellerle Bir İnceleme, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- CAPEAU, Bart; DECOSTER, Andre (2004), "The Rise or Fall of World Inequality", World Institute for Development Economics Research Discussion Paper No. 2004/02.
- CORNIA, Giovanni Andrea (2004), "Globalization and the Distribution of Income Between and Within Countries", edi. Chang, Ha-Joon, Rethinking Development Economics, Anthem Press.

- CORNIA, Giovanni Andrea; Addison, Tony; Kiliski, Sampsa (2005), "Income Distribution Changes and Their Impact in the Past Second World War Period", edi. Cornia, Giovanni Andrea , Inequality, Growth, and Poverty in Era of Liberalization and Globalization, Oxford University Press.
- ÇABUK, Nilay (2003), Güney Doğu Anadolu'da Yoksulluğun Sosyal Göstergeleri, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Dergisi, 43, 2. Ankara.
- DEMİR, S. (2006), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye Açısından Değerlendirme, DTP Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara.
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI (2010), Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu, Ankara.
- DOĞAN, Elif (2008), Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluk Siyaseti: Türkiye Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- DOKUZUNCU KALKINMA PLANI (2007-2013), Resmi Gazete, 1 Temmuz 2006 Cumartesi, Sayı: 26215, TBMM Kararı.
- DOKUZUNCU KALKINMA PLANI (2007-2013), 2012 Yılı Programı, Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı.
- DOLLAR, David; Kraay, Aart (2001), "Growth is Good for the Poor", Journal of Economic Growth, Vol. 4.
- DUMLU Ufuk, AYDIN Özlem (2008), "Ekonometrik Modellerle Türkiye İçin 2006 Yılı Gini Katsayısı Tahmini", Ege Akademik Bakış 8 (1).
- ERYURT, Mehmet Ali; Koç, İsmet, Yoksulluk ve Çocuk Ölümlülüğü: Hane halkı Refah Düzeyinin Çocuk Ölümlülüğü Üzerindeki Etkisi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 52.
- FUENTS, Ricardo (2005), "Poverty, Pro-Poor Growth and Simulated Inequality Reduction", Background Paper for the Human Development Report.
- GÖKHAN, Serdar, Yoksulluk ve Kişisel Güvenlik, Ankara Barosu.

- GÜNDOĞAN, Necati (2008), Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele, Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ocak-Şubat, Eskişehir.
- İBRİŞİM, Nur (2008), Yoksulluk, Yoksulluğun Ölçülmesi ve Türkiye Üzerine Analizi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Adana.
- KABAŞ, Tolga. (2009) . Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana.
- KARAGÖZ, Ferda (2010), Yoksulluk Tuzağı ve Dış Yardım: Eleştirel Bir Yardım: Eleştirel Bir Yaklaşım, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:4.
- KARTOZ, Mehmet (2002), Yoksulluk Nafakası ve Tazminat, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- KASNAKOĞLU, H., (1999), “Türkiye’de Yoksulluk Sınırı ve Asgari Ücret”, Ekonomide Durum Dergisi, Güz, Kitap 6.
- KAYMAKÇI, Oğuz, Hülya, DURAK, (2005), Hüseyin, Yoksulluk Perspektifinden Küresel Kalkınma Sürecinde Türkiye Ekonomisi, Sakarya Üniversitesi.
- KUMAR, T.K., A. P. Gore, V. Sitaramam (1996), “Some Conceptual and Statistical Issues on Measurement of Poverty” Journal Statistical Planing and Interece, vol:49.
- KUŞTEPELİ, Yeşim, Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İktisat Bölümü, İzmir.
- NISSANKE, Machiko; THORBECKE, Erik (2005), “Channels and Policy Debate in the Globalization-Inequality-Poverty Nexus, World institue for Development Economics Research, Discussion Paper No:2005/08.
- ODABAŞI, Ferhat (2009), Yoksullukla Mücadelede İstihdamın Rolü, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- OSMANİ, Siddiqur Rahman (2000), “Growth Strategies and Poverty Reduction”, Asian Development Review, vol.18, no.2.

- ÖNİŞ, Ziya (1999b), The State and Economic Development in Contemporary Turkey : Etatizm to Neoliberalizm and Beyond, State and Market:The Political Economy of Turkey in Comperative Perspective, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2.baskı, İstanbul.
- PİRE, Özge (2011), Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Sosyal Politika Programları: Isparta İli Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- POGGE, Thomas (2006), Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1.baskı, İstanbul.
- RAVALLION, Martin (2005a), “A Poverty-Inequality Trade-off, World Bank Policy Research, Working Paper,3579.
- RAY, Debraj (1997), Development, Economics, Princeton University Press.
- SALA-İ Martin, Xavier (2002), “The Disturbing Rise of Global Income Inequality”, VBER Working Paper Seriea 8904.
- SEN, A. K. (1976), “Poverty An Ordinal Approach to Measurement”, Econometrica.
- SEKİZİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (2001), Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- SOSYAL YARDIMLAŞMA ve DAYANIŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (SYDGM), (2010), Faaliyet Raporu.
- SUBRAMANIAN, S. (2005), “Poverty Measurement and Theories of Beneficence”, World Institue for Development Economics Research.
- ŞENSES, F., (2003), Küreselleşmenin Öteki Yüzü; Yoksulluk, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- TANER, Okan (2004), Dünya’da ve Türkiye’de Küreselleşme ve Yoksulluk Süreci, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, (2013), Mart 2013 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni.
- THOMAS, Vinod; Wang, Yan, Fan, Xibo (2000), “Measuring Edducation Inequality: Gini Cefficients of Education”, World Bank Institue.

THUROW, Lester C.(1975), Generating Inequality, The Macmillian Pres Ltd.,
1 Baskı.

TOR, Hacer (2010), Türkiye'de Çocuk İşçiliğinin Boyutları, Gazi Üniversitesi
Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Aile ve Tüketici Bilimleri Eğitimi
Bölümü, vol.2, no.2, Ankara.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TÜİK), (2006); Tüketim Harcamaları,
Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-6.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TÜİK), (2011); 2009 Yoksulluk Çalışması
Sonuçları.

UÇAR, Ceren, (2011), Kadın Yoksulluğu ile Mücadelede Sosyal Politika
Araçları ve Etkinlikleri, Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü,
Ankara.

UNDP (1995), Human Development Report, Chapter 4, "Valuing Women's
Work", edi. Fukuda-Parr, Sakiko; Kumar, A.K. Shiva Readings in
Human Development, Oxford University Press.

UNDP (2000), Human Development Report, Chapter 4, "Rights Empowering
People in the Fight Against Poverty".

UNDP (2001), Human Development Report, Making New Technologies
Work for Human Development, New York.

UNDP (2005a), Investing in Development : A Practical Plan to Achieve the
Millenium Development Goals, New York.

www.csgb.gov.tr

www.sgb.saglik.gov.tr

www.bayindirlik.gov.tr.